

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Romas Batūra

LIETUVOS LAISVĖS KOVŲ VIETOS

II knyga

Partizanų generolas Jonas Žemaitis

Pilietinio patriotinio ugdymo medžiaga

Vilnius
2009

UDK 947.45(075.8)

Ba571

Leidinio autorius – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos
Mokslo centro vyr. mokslo darbuotojas doc. dr. Romas Batūra

Atsakingoji redaktorė doc. dr. Audronė Petrauskaitė

Recenzavo dr. Vytautas Tininis

© Romas Batūra, 2009

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2009

ISBN 978-9955-423-77-5 (2 dalis)

Turinys

I. Generolo Jono Žemaičio gyvenimas ir kova dėl Lietuvos valstybingumo	5
Gyvenimo kelias.....	5
Partizaninės kovos pradžia.....	6
Vyriausiasis partizanų vadas	8
Visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas 1949 m. vasarį.....	10
Vyriausiosios vadovybės kūrimas.....	11
J. Žemaitis – LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas, partizanų generolas.....	13
Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija	13
Partizaninės kovos teisėtumas	15
LLKS statutai, apdovanojimai	16
Okupantų vykdomos represijos, trėmimai	18
Dvasinio pasipriešinimo svarba. Naujos kovos formos	19
Tollesnė organizacinė veikla ir jos sunkumai. Gyvuojanti laisvoji spauda. Partizanai – broliai	20
J. Žemaičio šeimos tragedija.....	21
Ryšiai su Vakarais	21
Jėgų išsaugojimo svarba.....	22
Tollesni J. Žemaičio žygiai	23
Vadavietės perkėlimo sunkumai	24
Šimkaičių miško žeminėje	24
Tautiškumo išsaugojimo svarba. Požiūris į jaunimo pagrindines organizacijas.....	25
Sovietinio režimo pokyčiai	26
Nelaisvė ir mirtis	27
Nemarus laisvės siekis	28
II. Generolo Jono Žemaičio-Vytauto žygių atminimo kelias	29
Mėnaičiai (Minaičiai) – Lietuvos partizanų vadų 1949 m. suvažiavimo, Vasario 16-osios Deklaracijos paskelbimo vieta	29
Sandravos miške įtvirtinta žiemojimo stovykla	30
Akmenė.....	31

Šiluva.....	32
J. Žemaičio tėviškė – Kiaulininkai	33
1946 m. liepos 6 d. Palapišių–Pyragių mūšio vieta	35
Lyduvėnų miškas.....	37
1945 m. liepos 22 d. Virtukų mūšis.....	37
Bedančių miškas (dab. Dubysos regioninis parkas)	38
Raseiniai	39
J. Žemaičio bendražygio Petro Bartkaus-Žadgailos, poeto Alkupėno, gimtinė	40
Giegiai – 1947 m. gegužės 20–25 d. pasitarimo vieta.....	42
Šimkaičių miškas – paskutinė J. Žemaičio vadavietė.....	43
Šimkaičių miestelis	44
Iliustracijos	45
Jono Žemaičio atminimo įamžinimas	85
Šaltiniai ir literatūra	86
Santrumpos	87

I. Generolo Jono Žemaičio gyvenimas ir kova dėl Lietuvos valstybingumo

2009 m. kovo 15-ąją sukanka šimtas metų, kai gimė vienas pačių žymiausių XX a. Lietuvos laisvės kovotojų vadų – partizanų generolas Jonas Žemaitis-Vytautas.

Lietuvių tautos kovą dėl laisvės su sovietine okupacija nuo 1944 m. rugpjūčio mėn. didvyriškai tęsė partizanai. Savo reikšmingą indėlį įnešė ir buvę nepriklausomos Lietuvos kariai. Žymiausiu partizaninės kovos už demokratinės, laisvos Lietuvos atkūrimą kovotoju ir vadovu tapo partizanų generolas Jonas Žemaitis-Vytautas – tauri, Tėvynei pasiaukojusi asmenybė.

Atkakloje partizaninėje kovoje dėl laisvės J. Žemaitis išsilaikė ilgiau už daugelį vadų. Tai lėmė likimas, tvirtas charakteris, stiprus atsakomybės ir pareigos Tėvynei jausmas. Artimiausių bendražygių liudijimu, J. Žemaitis buvo karininkas, davęs Lietuvos Respublikai priesaiką, kurios niekada ir jokiomis aplinkybėmis nesulaužė.

Jis labai daug nuveikė siekdamas centralizuoti Lietuvos partizanų jėgas, demaskuoti okupacinį sovietų režimą, sunkiausiomis sąlygomis puoselėdamas viltį atkurti demokratinę, nepriklausomą Lietuvos valstybę. Tuo jis tikėjo ir mirties akivaizdoje.

Lietuvos partizaninis karas dėl laisvės su agresyviaja totalitarine Sovietų Sąjunga pagal mastą, trukmę ir kovos sąlygas išsiskiria pasaulio nacionalinio išsivadavimo karų istorijoje.

Gyvenimo kelias

J. Žemaitis gimė 1909 m. kovo 15 d. Palangoje. Mokėsi Raseinių gimnazijoje, Kauno karo mokykloje, tobulinosi Prancūzijos Fontenblo (*Fontainebleau*) artilerijos mokykloje, 1938 m. grįžęs į Lietuvą tarnavo 1-ajame ir 4-ajame artilerijos pulkuose, jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. Pirmosios sovietinės okupacijos metais išvengusi represijų J. Žemaitį karas užklupo poligone prie Varėnos. Po kiek laiko jis grįžo į tėviškę, Kiaulininkų kaimą, piečiau nuo Šiluvos.

Kraštą užėmusi hitlerinei Vokietijos kariuomenei, 1943 m. kovo 1 d. „Nepriklausoma Lietuva“ paskelbė Vyriausiojo lietuvių komiteto programinį atsišaukimą „Į lietuvių tautą!“, kuriame pabrėžiama, kad jokia okupacija (nei bolševikinė, nei nacistinė) nekeičia juridinio Lietuvos, kaip suverenos valstybės ir Tautų Sąjungos narės, egzistavimo fakto, todėl „visuomenė rado reikalą sukurti Vyriausiąją Lietuvių komitetą, siekiant visiems bendro tikslo – atgauti krašto Nepriklausomybę“, kvietė vieningai dėl to kovoti. J. Žemaitis įstojo į Šiluvoje susikūrusią Vytauto Didžiojo šaulių sąjungos

kuopą, o 1944 m. vasario 16 d., gen. ltn. P. Plechavičiui pakvietus, – į Vietinę rinktinę „ginti savo Tautos laisvės, garbės ir gyvybės“. J. Žemaitis vadovavo jai priklausančiam 310-ajam batalionui, dislokuotam Seredžiuje, prie Nemuno ir Dubysos santakos. Vokiečiams likviduojant jiems nepaklusnią Vietinę rinktinę, J. Žemaitis grįžo į Šiluvą.

Frontui slenkant į Vakarus vienijosi lietuvių politinės jėgos. Kai kurie besitraukiantys lietuvių karių daliniai ketino likti Lietuvoje ir pradėti partizaninį karą. Su vienu tokiu daliniu, apsistojusiu vakariau nuo Šiluvos, Pyragiuose, ryšį palaikė ir J. Žemaitis.

Lietuvių fronto štabas siūlė, kad būtų galima išvengti didesnių nuostolių, nesiburti į dideles grupes, o slapstyti mažomis grupelėmis. J. Žemaitis nacių ir sovietų frontą praleido tėviškėje, Kiaulininkuose.

Antrosios sovietinės okupacijos pradžioje jam teko apleisti tėviškę, slapstyti Dotnuvos apylinkėse, Meiliškių kaime, o 1944 m. pabaigoje vėl grįžti į Kiaulininkus. Čia J. Žemaitis išsirengė slėptuvę, kurioje slapstėsi, kad nebūtų suimtas NKVD kareivių.

Partizaninės kovos pradžia

1945 m. sausio pabaigoje J. Žemaitis užmezgė ryšius su partizanais, balandžio mėn. prisiekė ir tapo Lietuvos laisvės armijos (LLA) nariu. Birželio 2-osios naktį, atsiveikinęs su tėvais, išėjo su partizanais į mišką.

Patraukę iš tėviškės į vakarus pro Lukaičių kaimą (prie Šiluvos–Raseinių kelio) link Dubysos, už jos, Bedančių miške, pasiekė partizanų stovyklą. Čia jis buvo paskirtas Žebenkšties rinktinės štabo viršininku. Partizaninės kovos ir vado krikštą J. Žemaitis gavo 1945–1946 m. Virtukų ir Palapišių–Pyragių mūšiuose. Žebenkšties rinktinės branduolys tą žiemą įsikūrė Sandravos (Sandraviškių) miške (į šiaurryčius nuo Šiluvos).

1946 m. rugpjūčio 20 d. J. Žemaitis (slapyvardis – Adomas, žodinis – Mockus), eidamas ir Vanagų operatyvinės dalies viršininko pareigas, pradėjo vadovauti Šerno rinktinei, lankėsi kuopų ir Vytauto Didžiojo rinktinės veiklos rajone, būrė Šerno rinktinės vadovybę. Jis nuolatinės vietos apsistoti neturėjo, lankė dalinius, stiprino jų ryšius, siekė juos suvienyti.

1946 m. lapkričio 23 d. J. Žemaitis pranešė Kęstučio apygardos vadui J. Kasperavičiui, kad nuo šiol Šerno rinktinė, pakeitus šifruotą pavadinimą, vadinsis Savanorio rinktine, o jis pats – Ilgūno slapyvardžiu.

1946 m. Kalėdų ir Naujųjų metų išvakarėse savo įsakyme – sveikiniame Savanorio rinktinės partizanams J. Žemaitis linki ištvermės „kovoje dėl Nepriklausomos Lietuvos su žiauriu okupantu, taip pat su mūsų pačių išdavikais ir šnipais“ pabrėždamas, kad „priešas siekia visais būdais mus sunaikinti, nutraukti atkaklų mūsų pasipriešinimą“. Jis išpėja ypač per šventes

„saugotis alkoholinių gėrimų, kurie gali atnešti didelę žalą mūsų bendram reikalui“, ragina atsisakyti okupantų „sąmoningai diegiamo įpročio be saiko gerti“. J. Žemaitis pabrėžia, kad „šis įprotis veda mūsų tautą į pražūtį ir palaipsniui išnykimą nuo žemės paviršiaus“: „<...>mokėkite būti linksmi ir be degtinės, per šventes nepragerkite savęs, taip pat Lietuvos<...>“

Savanorių rinktinės vado J. Žemaičio-Ilgūno 1947 m. sausį pateiktais duomenimis, tuo metu rinktinė buvo įsteigusi 8 valsčių organizacinius sektorius, 34 ryšių tinklo punktus, turėjo 21 tarpinį ryšininą, iš visų partizanų 219 galėjo naudotis ginklu, 125 – ne. Vadas daug dėmesio skyrė partizanų mokymui.

Sausio 17 d. J. Žemaitis įsakyme Savanorių rinktinei suformulavo vasario 9 d. numatomų „bolševikinių rinkimų“ boikoto uždavinius. Jis pažymėjo, kad sovietų valdžia siekia paskelbti pasauliui sau naudingus rinkimų užgrobtuose kraštuose rezultatus ir taip paveikti laisvės kovotojus moraliai, paralyžiuoti partizanų veiksmus, o juos pačius sunaikinti. Įsakyme pabrėžiama, kad „Lietuvos valstybė nusprendė rinkimuose nedalyvauti, kad mūsų pareiga – savo veiksmais palaikyti šį mūsų valstybės sprendimą“, agitacija, atsisaukimais, ginklu trukdyti organizuoti rinkimus. Partizanai pagal galimybes tai bandė įgyvendinti.

1947 m. sausį Kęstučio apygardos vadas Kasperavičius-Visvydas savo kalboje dėl pagrindžio centralizacijos ir vyriausiosios vadovybės sudarymo teigė, kad pasipriešinimo judėjimo vadovybė turi būti sudaryta iš ginkluotų nelegaliai veikiančių partizanų, legaliai gyvenantys pagrindžio veikėjai gali pagrindžio vadovybei padėti, tačiau negali jai priklausyti, jog lemiamas balsas turi būti partizanų – žmonių, prisiėmusių sunkiausią kovos našą. Šios jo mintys tapo vadovaujančiomis gairėmis likusiems Kęstučio apygardos vadovybės nariams, tarp jų ir J. Žemaičiui.

1947 m. vasario pabaigoje J. Žemaitis-Ilgūnas pritarė užmojams plėtoti Laisvės kovos jungtinę organizaciją, siūlė ją pavadinti Lietuvos prisikėlimo sąjūdžiu. Tų metų vasarą jis ieškojo galimybių susisiekti su Latvijos partizanais, pagrindinėmis organizacijomis.

Gegužės mėn. J. Žemaitis buvo išrinktas Jungtinės Kęstučio apygardos (JKA; jai priklausė didelės Raseinių, Tauragės ir kt. apylinkės) vadu.

Sunkiomis sąlygomis, plačiai veikiant okupantų šnipams, teko plėtoti partizanų ryšius. Taip 1947 m. lapkričio 25 d. Kęstučio apygardos vadas J. Žemaitis Panevėžio apskrities Smilgių miestelio (apie 20 km į šiaurvakarius nuo Panevėžio) apylinkėse susitiko su Dainavos partizanų vadu Laukaičiu, veikiančiu Vilniuje, tačiau tuo metu buvusiu Kaune, jau įtrauktu, jam net neįtariant, į MGB tinklą. Kaip pažymima MGB Kauno miesto gruodžio mėnesio pažymoje, „antras susitikimas su Žemaičiu neįvyko, Laukaitis ir agentas Kluč, veikiantis Kauno organizacijos atstovą, dėl nežinomų priežasčių nebuvo prisileistas“. Gal tai išaiškino partizanų kontržvalgyba.

O štai tą pačią 1947 m. gruodį J. Žemaitis jau vakariau nuo Kražių, netoli Pašilės kaimo, keletą kartų susitiko su Žemaičių apygardos atstovu V. Montvydu-Žemaičiu pasitarti dėl pasipriešinimo MGB provokacijoms ir apygardos štabo atkūrimo.

Pagrindinis JKA štabo bunkeris buvo Skaudvilės valsčiaus Kušleikių (Kušleikos) kaime, išikūrusiame į šiaurę nuo Kryžkalnio, ūkininko Mėlynausko trobos negyvenamame gale (slėptuvė „Aušra“). Čia 1947–1948 m. žiemą praleido apygardos vadas J. Žemaitis.

JKA plečiantis, 1948 m. balandį jis įkūrė Prisikėlimo apygardą (PA; jai priklausė Joniškis, Šiauliai, Radviliškis, Kėdainiai) – štabas Dukto miške (į pietryčius nuo Šiaulių), o tą pačią metų gegužės 5 d. iš JKA, PA ir Žemaičių apygardų – Jūros (Vakarų Lietuvos) sritį (apygardų vadų pasitarime Legotės miške, šiauriau nuo Kryžkalnio).

J. Žemaitis vėliau ėmė burti vyriausiąją partizanų vadovybę, su kitais Kęstučio apygardos vadais veikė Skaudvilės, Kryžkalnio, Kražių ir Kaltinėnų apylinkėse.

Vyriausiasis partizanų vadas

Didžiulė priešų jėgų persvara vertė partizanus atsisakyti atviros kovos, siekti apsaugoti nuo represijų gyventojus, organizaciją, štabus, ryšius, telkti pastangas tautiškumui išlaikyti. Nuo 1948 m. gegužės 22 d. padidėjo trėmimo mastas. Kaimuose siautėjo NKVD kariuomenė ir sribai. Į Rusijos šiaurę, Sibirą, buvo ištremta apie 40 tūkst. žmonių. Tokiomis sąlygomis J. Žemaitis formavo Jūros srities štabą, Kęstučio apygardos vadovybę. Įkūręs bazę Birbiliškės miške (Girkalnio valsčiuje, tarp Girkalnio ir Veliuonos), 1948 m. liepos 8–9 dienomis Batakių valsčiuje, Petkaičių miške, surengė Kęstučio apygardos partizanų rinktinių vadų pasitarimą. Jo metu J. Žemaitis Kęstučio apygardos vado pareigas eiti pasiūlė H. Danilevičiui, o pats atsiveikino su „kęstutėnais“.

J. Žemaitis su bendražygiais diskutavo apie tolesnio partizaninio karo pobūdį, partizanų jėgų vienijimą kovai su komunistinių režimu. Minčiai sukurti vyriausiąją vadovybę pritarė ir Vytauto (Utena, Švenčionėliai), Algimanto (Kupiškis, Rokiškis, Biržai, Troškūnai) apygardų vadai (1948 m. gegužės 10 d. laiške J. Žemaičiui). Tuo metu Tauro apygardos štabo žiniomis, trumpai egzistavęs Bendras demokratinis pasipriešinimo sąjūdis (BDPS) buvo sunaikintas, vėl jį bandantys atkurti Tauro apygardos partizanai prisijungė prie J. Žemaičio vadovaujamų kovotojų.

1948 m. birželio 20 d. J. Žemaitis pasirašė pirmąjį Vieningos laisvės kovos sąjūdžio organizacijos (VLKSO) įsakymą.

Liepos 26–27 d. jis jau buvo Dukto miške (kur partizanai būrėsi nuo 1944 m. spalio pradžios). Čia paskyrė naują Prisikėlimo apygardos vadą.

J. Žemaičiui teko gyventi Rėkyvos–Dvarninkų apylinkėse įrengtose slėptuvėse. Jis pats dalyvavo įrengiant slėptuvę Zapalskių kaime (į šiaurryčius nuo Kairių, į rytus nuo Šiaulių), ūkininko tvarte, netoli vėjinio malūno.

Rytų Lietuvos apygardų vadai pritarė, kad būtų sudaryta bendra vadovybė. Norėdamas su jais susitikti, rugpjūtį J. Žemaitis lankėsi Žaliosios rinktinės partizanų stovykloje Radvilonių miške (į šiaurę nuo Šeduvos), po to – Žaliosios miške (į šiaurryčius nuo Panevėžio), iš ten grįžo į Šiaulių apylinkes, Dukto mišką.

1948 m. rugpjūčio 28 d. jis parašė laišką „kalniečiams“, kuriame išdėstė partizanų junginių centralizacijos principus. Pasirašė nauju slapyvardžiu – Vytautas, tarsi perimdamas senovės didžiavirio, Lietuvos gynėjo priedermę.

Rytų Lietuvos partizanai raginami nedelsiant sudaryti srities vadovybę. Atvykstantiems į pasitarimą partizanams nurodyta „atsivežti visą srities ir apygardų medžiagą“ apie srities partizanų sudėtį, ginkluotę ir veiklą, pateikti duomenis apie jų ryšius, nuostolius, gretų papildymą, padalinių aprūpinimą, žvalgybos informaciją apie priešą pajėgas, prieš lietuvių tautą ir Laisvės kovos sąjūdį inkreiptus veiksmus, įvykusius mūšius, operatyvines priemones, pasirengimą mobilizacijai, karinį rengimą ir auklėjimą, rezistentų moralinę būseną ir jų sąmoningumą, sovietų valdžią diskredituojančius faktus. Svarbu, kad J. Žemaitis prašė duomenų ir apie pagalbą, teikiamą nuo bolševikų teroro nukentėjusiems žmonėms, sudaromus mobilizacijos planus, ginkluotės ir šaudmenų atsargas, numatytas aikšteles aprūpinimo oru atveju, apie tai, koki mėnesinį įnašą sritis gali įnešti vyriausiajai vadovybei išlaikyti.

J. Žemaitis pats pristatė (kaip pavyzdį) Jūros srities organizaciją, štabus, pranešė jų asmeninės sudėties ir kitus duomenis, siūlė tokią tvarką įvesti ir savo srityse, pabrėžė, kad Jūros srityje apibrėžus „rajonus“, suaktyvėjo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio veikla. Apgailestaudamas, kad nėra nuolatinio ryšio su Pietų Lietuvos sritimi, atkreipė dėmesį į ryšio su kitų šalių sąjūdžiais atkūrimo svarbą. Taip siekta sukaupti išsamių žinių apie kovojančią Lietuvą.

Rugsėjo pradžioje J. Žemaitis vėl atsidūrė netoli Mėmlaukio kaimo, Dukto miške. Priskėlimo apygardos štabo bunkeryje, kuris buvo įrengtas Dambrauskienės name, rašomąja mašinėle leistas apygardos laikraštis „Priskėlimo ugnis“. 1948 m. gruodžio 31 d. numeryje buvo paskelbtas svarbus straipsnis „Požiūrio į komunizmą pasikeitimas pasaulyje“. Jame pabrėžiama, kad krašte – nepaprastai sunki padėtis, o „raudonasis tironas baigia ryti užgrobtąsias šalis (Lenkija, Vengrija, Rumunija), už geležinės uždangos, per besąlygiškai Kremliui atsidavusias komunistų partijas, pradėjo brautis toliau į Vakarus, Prancūziją, Graikiją<...> Tačiau JAV politikos posūkis prieš tarptautinį komunizmą teikia vilčių<...> Išlaisvinimas ateis.“ Autorius kviečia kiek įmanoma remti Laisvės kovos sąjūdį, klausyti jo nurodymų ir nepamiršti tremtinių, kalinių, visų į vargą patekusių tautiečių, šelpti juos, nes ir taip daug aukų pareikalavo ši sunki kova.

Artėjant žiemai J. Žemaitis numatė įrengti kelias atsargines slėptuves, skirtas vyriausiajai vadovybei žiemoti. Aukštaitijos partizanų vadams J. Kimštui ir J. Šibailai spalį atvykus į Dukto mišką (apsistojo palapinėse netoli Gankių kaimo), lapkričio 10–12 dienomis įvyko Vakarų ir Rytų Lietuvos sričių atstovų pasitarimas. Nutarta atkurti BDPŠ prezidiumą, o jo pirmininko pareigas pavesti laikinai eiti J. Žemaičiui, kuris kartu buvo išrinktas ir Ginkluotųjų pajėgų vadu.

Po to keletą savaičių J. Žemaitis ir J. Šibaila gyveno slėptuvėje Radviliškio apylinkėse, netoli Dvarninkų geležinkelio stoties, pas Martinaitį, ten aptarė tolesnę partizanų veiklą, programos rengimo klausimus. 1948 m. pabaigoje, besiruošiant žiemai, J. Žemaitis, Žadgaila-Bartkus ir dar vienas partizanas išikūrė slėptuvėje Einoraičių kaime (vakariau nuo Dukto miško).

Lietuvos kariuomenės dieną, 1948 m. lapkričio 23-iają, J. Žemaitis pasirašė pirmąjį BDPŠ prezidiumo pirmininko aktą – įsakymą laisvės kovotojams suteikti aukštesnius karinius laipsnius. Vyriausiosios vadovybės struktūrą kūrė pats J. Žemaitis (tobulindamas ankstesnę žuvusio A. Baltūσιο modelį). Kad būtų sudaryta bendra visoms sritims vadovybė, pritarė ir Pietų Lietuvos partizanų vadai. Aptariant statutą ir sąjūdžio pavadinimą, priimtas žuvusio J. Kasperavičiaus siūlymas pavadinti jį Lietuvos laisvės kovos sąjūdžiu.

Lapkričio–gruodžio mėn. ypač siautėjo MGB, smogikai, provokatoriai, šnipai, buvo suimta nemažai ryšininkų. Partizanų Prisiėlimo apygardos štabas iš Dukto miško persikėlė į Mėnaičių (Minaičių) kaimą. J. Žemaitis išvyko iš minėtų apylinkių ties Kairiais. Tačiau MGB agentų tinklas gavo duomenų apie vadų pasitarimus, partizanų štabus, vyriausiosios pogrindžio vadovybės sudarymą.

Visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas 1949 m. vasarį

Telkiant partizanų jėgas labai svarbu buvo ir tai, kad į Vakarų Lietuvą atvyko Pietų Lietuvos Dainavos apygardos vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir Tauro apygardos vadas Aleksandras Grybinas-Faustas. Persikėlę per Nemuną ties Gelgaudiškiu, per Šimkaičių girią 1949 m. pradžioje jie pasiekė Kėstučio apygardos štabą. Partizanai nebuvo asmeniškai pažįstami, todėl saugantis provokacijų ir išdavysčių tekdavo viską kruopščiai aiškintis. Buvo surengtas pokalbis ir su Jūros srities vadovybe Adakave (į rytus nuo Skaudvilės).

Gavęs pranešimą apie svečių atvykimą, J. Žemaitis pats atskubėjo su jais susitikti. Iš tuometės savo bazės Gudesių kaime (ryčiau nuo Tyrulių) patraukta toliau į rytus, į Jaugėlus. Juos sirgdamas J. Žemaitis pasiekė vasario 6-ąją. Čia su atvykusiais partizanų vadais svarstė, ilgai kalbėjosi, kol pavyko numatyti tolesnes veiksmų gaires. Vasario 8 d. vakare tai jau buvo aptarta ir

visų lūpose, kaip rašė A. Ramanauskas-Vanagas, suskambėjo daina: „Mums nereikia daugiau, – / Žvilgsnis žvilgsnį suprantą, / Paukščių takas juk mūs – / Mūs žydrynė dangaus...“

Susirinkus įgaliotiniams, įvyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas.

Vyriausiosios vadovybės kūrimas

Dar 1945 m. rugsėjo 16 d. Skardupių kaime (piečiau nuo Marijampolės), klebonijoje, įvyko steigiamasis Lietuvos išlaisvinimo komiteto posėdis. Šio komiteto pirmininku buvo išrinktas plk. L. Butkevičius-Luobas, pavaduotoju – kpt. L. Taunys-Kovas, antruoju pavaduotoju – kun. A. Ylius-Vilkas, taip pat nariai. Pabrėžta, kad svarbiausias komiteto uždavinys – „Lietuvių Tautos išlaisvinimas ir Nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymas“. To bus siekiama organizuojant partizanų veiklą, telkiant visuomenę priešintis šalies pavergėjams.

Posėdžio metu buvo parengtas atsišaukimas – kreipimasis į Lietuvos visuomenę, skatinantis ją ryžtingai bendrai kovoti ir išlaisvinti Lietuvą. Buvo nustatyti ir partizanų apygardų veiklos plotai:

1-osios Suvalkijoje veikiančios „Tauro“ apygardos – Marijampolės, Vilkaviškio, Šakių, Lazdijų apskritys, Kauno ir Alytaus apskričių dalis kairiajame Nemuno krante;

2-osios apygardos – Telšių, Mažeikių, Kretingos, Tauragės apskritys ir Klaipėdos kraštas;

3-iosios apygardos – Šiaulių, Biržų, Joniškio apskritys;

4-osios apygardos – Kauno, Raseinių, Kėdainių ir Kaišiadorių apskritys;

5-osios apygardos – Panevėžio, Ukmergės, Utenos, Zarasų ir Rokiškio apskritys;

6-osios apygardos – Vilniaus, Trakų, Švenčionių, Ašmenos, Eišiškių, Svyrių apskritys ir Alytaus apskrities dalis dešiniajame Nemuno krante.

Vilniaus ir Kauno miestai įsteigė rinktines, kurios tiesiogiai priklausė vyriausiajam partizanų štabui.

1946 m. balandžio 9 d. Tauro ir A apygardų vadų posėdyje buvo sudarytas Pietų Lietuvos partizanų štabas, kuris sujungė minėtas apygardas ir Dzūkų rinktinę. Siekta sustiprinti ryšius su visos Lietuvos štabais ir iš regioninio štabo sudaryti vyriausiąjį Lietuvos partizanų štabą (Z. Drunga-Mykolas-Jonas, Tauro apygardos vadas, plk. lt. J. Vitkus-Kazimieraitis, A apygardos vadas, kiti dalyviai).

1946 m. balandžio 23 d. paskelbta Lietuvos partizanų vadų suvažiavimo deklaracija tautai ir užsienio valstybėms dėl Lietuvos nepriklausomybės

atkūrimo principų (A apygardos laikraščio „Laisvės varpas“ 1946 m. gegužės 5 d. numeryje). Joje nurodoma, kad:

Lietuvos valstybinė santvarka – laisva demokratinė;

Nepriklausomos Lietuvos valdžia priklauso tautai;

Lietuva valdoma per laisvus demokratinius rinkimus išrinkto Seimo ir jo sudarytos Vyriausybės;

Lietuvos komunistų partija negali būti pripažinta teisine partija, nes jos siekiai yra diktatūriniai; ji, klausydama Sovietų Sąjungos komunistų ir vyriausybės, prisidėjo prie to, kad iš lietuvių tautos būtų atimta nepriklausomybė, ir tapo dešimčių tūkstančių geriausių Lietuvos sūnų žudynių ir ištrėmimo kaltininke;

Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas visomis išgalėmis remia Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto pastangas atkurti Lietuvos nepriklausomybę.

Kiek vėliau, 1946 m. birželio 6 d., Lietuvos partizanų, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos, Lietuvių fronto vardu įsteigtas Bendras demokratinis pasipriešinimo sąjūdis (BDPS), kaip pabrėžiama steigiamajame akte, kovojo su Lietuvos okupantais ir viso pasaulio žmonių priešais – fašizmu ir komunizmu.

Tačiau BDPS žlugdė provokatoriai. Tai vyko ir Antanui Baltūsiui jį atkūrus. 1947 m. jis pasiuntė į Vakarų BDPS prezidiumo įgaliotus Juozą Lukšą ir Kazimierą Pyplį, kurie užmezgė ryšius su VLIK. Tarėsi su Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų vadais dėl vyriausiosios vadovybės sukūrimo. Tačiau 1947 m. pabaigoje–1948 m. pradžioje buvo susekti ir suimti šio pogrindžio vadai, žuvo ir pats Tauro apygardos vadas A. Baltūsis. Vis dėlto partizanų apygardų vienijimosi procesas toliau vyko. Nuo 1948 m. lapkričio 23 d., kaip minėta, jam oficialiai vadovavo J. Žemaitis.

1949 m. vasario 10–20 dienomis Prisikėlimo apygardos štabo bunkeryje Minaičiuose (Mėnaičiuose), toliau į pietryčius nuo Jaugėlių (į pietus nuo Radviliškio, vakariau nuo Baisogalos), įvyko plačiausiai atstovautas Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas.

Bunkeryje po klėtimi vykusiuose posėdžiuose dalyvavo aštuoni partizanų vadai, jiems vadovavo l. e. BDPS prezidiumo pirmininko pareigas J. Žemaitis. Jau pirmajame posėdyje pakeistas partizanų organizacijos pavadinimas – ji buvo pavadinta Lietuvos laisvės kovos sąjūdžiu (LLKS). LLKS valdymas buvo perduotas LLKS Tarybai, patvirtinti J. Žemaičio spėti parengti LLKS statuto I ir II skyriai („Bendroji dalis“ ir „Sąjūdžio valdymas“).

Kitame posėdyje nagrinėtas LLKS statuto III–XI skyrių plano projektas. Buvo nutarta šį J. Žemaičio-Vytauto projektą patvirtinti, pavesti jam artimiausiu metu, padedant kitiems vadovybės nariams, baigti rengti Statutą ir pateikti jį vykdyti.

Svarstant Sąjūdžio ideologiją Vytautas pasiūlė pateikti dvi ideologijos formuluotes: vieną – inteligentijai, kitą – plačiajai visuomenei, kad kovos tikslai visiems būtų geriau suvokiami.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio prezidento sekretorius Petras Bartkus-Žadgaila pabrėžė, kad būtina kelti tautos moralę – padėti pamatus, ant kurių ateityje galėtų išaugti naujas sąjūdis, gebantis vadovauti kovai kultūros fronte. Kad tauta išliktų, kiekvienas Sąjūdžio narys turėtų tapti jos ateities kūrėju.

Bendrają Sąjūdžio veiklos taktiką pristatė Vytautas. Jis pabrėžė, kad Sąjūdžio taktiką lemia jo uždaviniai, iš kurių pagrindiniai – organizuoti, saugoti ir rengti tautą lemiamai išsilaisvinimo kovos akimirkai. LLKS Taryba kreipėsi į Sąjūdžio dalyvius, į visus gyventojus, visus laisvės kovotojus.

J. Žemaitis – LLKS Tarybos prezidento pirmininkas, partizanų generolas

J. Žemaitis-Vytautas vienbalsiai buvo išrinktas LLKS Tarybos prezidento pirmininku, kartu jam pavestos eiti ir Ginkluotųjų pajėgų vado pareigos, suteiktas laisvės kovotojų partizanų generolo laipsnis.

Nutarta, kad partizanai turėtų dėvėti Lietuvos kariuomenės uniformą.

Aptariant taktiką, kurios reikėtų laikytis reaguojant į gyventojų deportacijas, numatyta, pasitelkus žvalgybą, bandyti juos išpėti ir kitaip padėti jų išvengti, priešinant kolonizavimo politikai – paskelbti įsakymą visiems kolonistams išvykti iš Lietuvos, o jam nepaklususius naikinti.

Nutarta Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio pradžia laikyti 1940 m. birželio 15 d. (pirmosios bolševikinės okupacijos pradžia). Pabrėžta LLKS Tarybos pozicija – pripažinti, kad nuo 1940 m. birželio 15 d. Lietuvoje yra karo padėtis.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija

Tai aukšto moralinio lygio politinis dokumentas, atspindintis tautos ir Lietuvos valstybės interesus. Deklaracijoje skelbiama, kad LLKS Taryba atstovauja visoms rezistencijos grupėms:

Pietų Lietuvos sričiai – Dainavos ir Tauro apygardoms;

Rytų Lietuvos sričiai – Algimanto, Didžiosios Kovos, Vyčio ir Vytauto apygardoms;

Vakarų Lietuvos sričiai – Kęstučio, Priskėlimo ir Žemaičių apygardoms.

Remiantis ankstesnėmis Vyriausiojo Lietuvos atkūrimo komiteto ir BDPS deklaracijomis ir nutarimais išreiškiamą lietuvių tautos valią, skelbia-

ma, kad LLKS Taryba okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujantis politinei ir karinei jos išsilaisvinimo kovai. Konstatuojama, kad Lietuva – demokratinė respublika, kad nepriklausomos Lietuvos valdžia priklauso tautai.

Reikšmingas 8 paragrafas: atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, iki susirinkęs Seimas, Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas eina LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas. Lietuvos laikinoji vyriausybė sudaroma LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavedimu. Prezidiumas turi LLKS Užsienio delegatūrą. Lietuvos valstybė atkuriamą remiantis šios deklaracijos nuostatomis ir 1922 m. Lietuvos Konstitucija.

16 paragrafas skelbia: Lietuvos komunistų partija, kaip diktatūrinė ir iš esmės priešinga pagrindiniam lietuvių tautos siekiui ir kertinei Konstitucijos nuostatai – Lietuvos nepriklausomybei, nelaikoma teisine partija.

Toliau konstatuojama, kad asmenys, bolševikinės ar fašistinės okupacijos metu išdavę Tėvynę, pakenkę tautos išsilaisvinimo kovai, susitepę išdavystėmis ar krauju, yra atsakingi Lietuvos teismui.

Socialinė globa – vienas pirmųjų valstybės uždavinių.

LLKS Taryba kartu su kovojančia tauta kviečia visus geros valios lietuvius, gyvenančius Tėvynėje ir už jos ribų, įsitraukti į aktyvų tautos išsilaisvinimo darbą. Ji, prisidedama prie kitų tautų pastangų siekti, remiantis teisingumo principais, taikos, prašo demokratinio pasaulio pagalbos savo tikslams įgyvendinti.

Šią turiningą ir taurią deklaraciją pasirašė LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas Vytautas – Jonas Žemaitis – ir kiti septyni LLKS Tarybos nariai:

Faustas – Tauro apygardos vadas Aleksandras Grybinas;

Kardas – Vakarų Lietuvos srities štabo viršininkas Vytautas Gužas;

Merainis – Didžiosios Kovos apygardos štabo viršininkas; Algimanto ir Vytauto apygardų įgaliotinis Juozas Šibaila;

Naktis – Prisikėlimo apygardos štabo viršininkas Bronius Liesys;

Užpalis – Prisikėlimo apygardos vadas Leonardas Grigonis;

Vanagas – laikinai einantis Pietų Lietuvos srities vado pareigas Dainavos apygardos vadas Adolfas Ramanauskas;

Žadgaila – Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio prezidiumo sekretorius Petras Bartkus.

Ši visą Lietuvą laisvės kovai telkianti deklaracija buvo priimta 1949 m. garbingąją vasario 16-ąją.

Partizanai džiaugėsi LLKS organizaciniais laimėjimais, kai sužinojo, kad galų gale visos apygardos susijungė į vienalytį sąjūdį – LLKS. Jam turėjo vadovauti vyriausioji vadovybė. Nebuvo partizano, kuris apie tai būtų

kalbėjęs be pasitenkinimo ir džiaugsmo, – pažymima Dainavos apygardos vado L. Baliukevičiaus-Dzūko pranešime.

LLKS Tarybos prezidiumo kreipimesi į visus laisvės kovotojus pabrėžiama, kad sukurtas bendras pagrindžio centras, kuris turės plačią valstybinę programą, – „didžiulis, seniai trokštamas, per kraujo aukas ir vargą atsiektas laimėjimas“. Tai kartu buvo ir vyriausiojo Lietuvos partizanų vado Jono Žemaičio, jo artimų bendražygių, partizanų vadų, nuopelnas.

Partizaninės kovos teisėtumas

Lietuvos Respublikos Seimas 1999 m. sausio 12 d. priėmė įstatymą (Nr. VIII-1021) „Dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“. Jame pažymima, kad 1940–1990 m. Lietuvoje įvairiomis formomis vyko pasipriešinimas SSRS ir Vokietijos okupacijoms, o **1944–1953 m. – visuotinis organizuotas ginkluotas pasipriešinimas sovietinei okupacijai – Lietuvos valstybės savignyva**, ginklu kariaujant su vienu iš Antrojo pasaulinio karo agresorių.

Tvirtinama, kad LLKS jungė karines formuotes bei visuomenines grupes, politinėmis bei karinėmis priemonėmis vykdė pasipriešinimą ir **kovojo dėl Lietuvos išlaisvinimo**. Jam vadovavo vieninga vadovybė. **Sąjūdžio Taryba**, priimdama 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją, **buvo aukščiausia politinė ir karinė struktūra**, vadovaujanti šiai kovai, **vienintelė teisėta valdžia okupuotos Lietuvos teritorijoje**. Konstatuojama, kad ši deklaracija yra Lietuvos valstybės teisės aktas. Šį Lietuvos Respublikos įstatymą pasirašė Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis.

Teisine prasme, lyginant Lietuvos Tarybos Vasario 16-osios Aktą ir jo, kaip Nepriklausomybės Akto, patvirtinimą atgaline data 1920 m., pradėjus darbą Steigiamajam Seimui, ir 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją ir jos patvirtinimą Lietuvos Respublikos Seime 1999 m. sausį, galima sakyti, kad aplinkybės buvo analogiškos: susidarius kritiškai padėčiai, atsakomybę prisiėmė visuomeninės organizacijos, kurių įgaliojimus vėliau patvirtino demokratiškai išrinktas Seimas.

Visose Lietuvos konstitucijose, pradedant 1922 m., pabrėžiama, kad visi valstybės piliečiai dalyvauja jos teritorijos gynyboje. 1992 m. Konstitucijoje suformuluota: „Lietuvos Valstybės gynimas nuo užsienio ginkluoto užpuolimo – kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio teisė ir pareiga“ (139 str., I dalis). 1944 m. kiekvienas pilietis galėjo ginti savo valstybę vadovaudamasis sveiku protu ir sąžine. Tai ir darė partizanai.

Lietuvos partizanai veikė visiškai teisėtai, atstovavo savo valstybei ir reiškė nepriklausomos tautos valią. Tai buvo kariuomenė, nors ir naudojanti partizanų taktiką, institucija, kurios paskirtis – ginti valstybę ginklu. Ją su-

kūrė suverenitetą turinti tauta. Ir šiuolaikinė Lietuvos valstybė partizanus laiko savo kariuomene, jos kariams suteikiamas kario laipsnis.

Pripažinus partizanų valdžios teisėtumą, nekyla abejonų ir dėl jų teisės bausti mirties bausme. Jie nebuvo vien kovotojai su sovietine priespauda. **Partizanai – tai jėga, kuri turėjo tautos mandatą** ir remdamasi juo, taip pat tarptautine ir nacionaline teise, **ginklu gynė valstybę nuo agresijos**. Jie sudarė organizaciją, kurią įprasta vadinti kariuomene. Turėjo įgaliojimus veikti tautos ir valstybės vardu, o tai reiškia, kad Lietuvos gyventojai privalėjo jai paklusti. Tai svarbu konstatuoti teisiškai vertinant 1944–1953 m. padėtį Lietuvoje (B. Gailius).

LLKS statutai, apdovanojimai

Lietuvos partizanų veiklą reguliavo statutai, nuostatai, kiti dokumentai.

Dar 1943 m. buvo priimtas Lietuvių fronto Kęstučio karinio padalinio brolijos statutas, kuriame pabrėžiamas jos tikslas – kova dėl visiškos Lietuvos nepriklausomybės. Tas pats siekis iškeltas ir Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos įstatuose (1942–1943 m.). Buvo sudaryta plati Lietuvos laisvės armijos programa (ne vėliau kaip 1944 m.). 1944 m. birželio mėn. priimti Vanaigų drausmės nuostatai, pirmieji partizanų apygardų norminiai dokumentai: Dzūkų grupės štabo parengti Laikinieji partizanų drausmės nuostatai (1945 m. gegužė): už sunkius nusikaltimus perduodama partizanų teismui; partizanų veiklos taisyklės (ne anksčiau kaip 1945 m. birželi): baudžiamieji sprendimai, iš anksto apgalvoti, vykdomi tik vado įsakymu, ir kt.

Įsigaliojo Tauro apygardos drausmės nuostatai, Veikimo statutas, Vidaus tarnybos statutas. Jie turėjo keisti dar galiojančius ankstesnius Lietuvos kariuomenės statutus.

Kuriant vieningą partizanų vadovybę buvo priimtas ir Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio Ginkluotųjų pajėgų statutas (1947–1948 m.), kiti dokumentai.

LLKS statutas pradėtas rengti 1948 m. pabaigoje. Norėta derinti apygardų patirtį, bet dėl sudėtingų ryšių tai padaryti buvo sunku.

Žadgailos ir Vytauto rengtas **Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio statutas** buvo reikalingas Sąjūdžio politinei, visuomeninei ir ginkluotai veiklai šalyje sureguliuoti. Sąjūdis iki pat išsilaisvinimo kovos pabaigos veikė slaptai, karo padėties sąlygomis.

Bendrosiose jo nuostatose pažymima, kad LLKS yra karinė visuomeninė savanorių organizacija, tvarkoma remiantis šiuo Statutu.

Jo tikslas – atkurti laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvos Respubliką. To siekdamas, „Sąjūdis savo egzistenciją grindė narių, dalyvių ir visų lojalių Lietuvos piliečių gera valia“: organizuotumu, pasiaukojimu, sąmoninga veikla. Jo uždaviniai: kovoja su okupantu, veikia slopindamas

jų ir vietos „parsidavėlių“ pastangas, „lemiamuoju išsilaisvinimo kovos momentu laikinai perima į savo rankas krašto karinę ir civilinę valdžią“, stiprina Sąjūdžio narių, dalyvių ir visuomenės „Tėvynės meilę, atsparumą, išsilaisvinimo kovos dvasią“; siekia, kad kiekvienas Lietuvos pilietis įneštų kuo didžiausią savo įnašą krašto išlaisvinimo kovon, „ugdo lietuvių tautišką susipratimą, nepriklausomybės troškimą, valstybiškumą, kultūrą, dorovę“, informuoja visuomenę, „demaskuoja krašto išdavikus“, užkerta kelią jų veiklai, nusikaltimams, rūpinasi visuomenės saugumu ir kt.

Toliau apibūdinama Sąjūdžio struktūra, organizaciniai vienetai, vadovybė.

II d. – Sąjūdžio valdymas, Taryba, jos prezidiumas. Prezidiumo pirmininkas – viso Sąjūdžio organizacijų viršininkas – asmeniškai atsako už jo narių, kitų krašto gyventojų parengimą išsilaisvinimo kovai. Apibūdinamos Sąjūdžio Gynybos pajėgų vado, Visuomeninės dalies viršininko ir kitų vadų pareigos, aptariami jo organizaciniai vienetai.

LLKS įstatai buvo patvirtinti 1949 m. vasario mėn. Juose, be kita ko, pažymima, kad siekiama įamžinti tautos atmintyje Sąjūdžio vadovaujamą kovą ir šios kovos epochą.

LLKS Tarybos prezidiumo statute nustatyta jo struktūra, apibūdintos prezidiumo pirmininko, sekretoriaus, Sąjūdžio karinės, visuomeninės ir organizacinės veiklos vadovų ir kitų pareigos.

LLKS Baudžiamajame statute (1949 m. spalio mėn.) pabrėžiama, kad „kiekvienas asmuo, Lietuvos ar svetimios valstybės pilietis, veikiąs prieš lietuvių tautos interesus arba darantis ypatingą žalą tautos dvasinėms vertybėms ar materialinėms gėrybėms, yra baudžiamas“. Įvardytos ir bausmės: išpėjimas ir mirties bausmė.

Mirties bausmė numatyta už plėšimą. Ji taip pat turėjo būti skiriama okupacinės valdžios pareigūnams, ypač žiauriai taikiusiems okupacinės valdžios priemonės, nukreiptas prieš vietos gyventojus, taip pat iš keršto ar savanaudiškumo skundusius gyventojus okupacinės valdžios organams, kai dėl to ne mažiau kaip du gyventojai buvo įkalinti ar ištremti.

7 paragrafas skelbia: tas, kuris, „naudodamasis savo padėtimi, sąmoningai stengiasi išrauti iš lietuvių širdies tautinę sąmonę ir iškiepyti jam nautinimo dvasią, baudžiamas mirties bausme“. Jei visa tai asmuo darė nesąmoningai, nesuprasdamas savo veiksmų kenksmingumo, ir jei yra vilties, kad daugiau nebusikals, vieną kartą žodžiu ar raštu išpėjamas.

1949 m. buvo parengtas ir Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio „**atžymėjimų**“ dokumentas, kuriame išvardyti už nuopelnus laisvės kovoje Sąjūdžio nariams įteikiami apdovanojimai: padėka, trijų rūšių (su kardais, su ažuolo lapais, su kardais ir ažuolo lapais) Laisvės kovos kryžius, suteikiamas Laisvės kovos karžygio garbės vardas.

Tais pačiais metais vasario 16-osios proga Laisvės kovotojo karžygio garbės vardu buvo pagerbti dėl Tėvynės laisvės žuvę kovotojai: pirmasis Pietų Lietuvos srities vadas Juozas Vitkus-Kazimieraitis ir Jungtinės Kęstučio apygardos vadas J. Kasperavičius-Visvydas.

Vadų suvažiavo medžiaga ir nurodymai turėjo būti išsiųsti visoms apygardoms. Šie rūpesčiai gulė ant LLKS prezidiumo pirmininko Jono Žemaičio-Vytauto, atsakingo už visą laisvės kovų, pasipriešinimo, eigą, pečių.

Okupantų vykdomos represijos, trėmimai

Partizanai dar 1948 m. antroje pusėje atkakliai priešinosi didelėms okupantų karinėms pajėgoms, sumaniai kovojo. Sovietų karinės vadovybės duomenimis, 4-oji šaulių divizija Lietuvoje sunaikino 6 štabus, 300 partizanų grupių ir t. t., tačiau metų pabaigoje pranešime CK biurui pažymima, jog, nors saugumo organai ir divizijos dalys patyrė daug nuostolių, „gaujų“ (t. y. partizanų) aktyvumas nesilpsta. Vien rugsėjo–lapkričio mėnesiais partizanai surengė 232 antpuolius, nukovė 463 „sovietinius žmones“ (iš P. Vetrovo 1948 m. gruodžio 23 d. pranešimo LKP(b) CK biurui) – okupacinės valdžios atstovus ir rėmėjus. Divizija dalyvavo 130 mūšių, jos pulkai partizanus nesėkmingai puolė 40 kartų, dukart sužlugdo jų operacijos ir kt. (J. Starkauskas).

Okupacinių režimą bandė įtvirtinti ir trėmimus vykdė Lietuvoje dislokuotų SSRS MGB vidaus kariuomenės 4-osios (štabas Vilniuje) ir 2-osios (štabas Šiauliuose) šaulių divizijų daliniai. 4-oji šaulių divizija 1945 m. turėjo 5, 1946 m. – 10, 1947–1950 m. – 8, vėliau – 4 šaulių pulkus. 1950 m. suformuotą 2-ąją šaulių diviziją sudarė 4 šaulių pulkai (vieną pulką – apie 1 200 kareivių ir karininkų). Be to, enkavėdistų (saugumiečių) kariuomenės pulkai buvo dislokuoti visuose didesniuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, Utenoje, Tauragėje, Alytuje, Marijampolėje. Trėmimuose dalyvavo ir pasienio kariuomenės daliniai, buvo pasitelkiami Pabaltijyje dislokuotos (iki 1951 m.) SSRS MVD geležinkelių apsaugos kariuomenės 14-osios divizijos daliniai. Trėmimų išvakarėse į Lietuvą iš Baltarusijoje, Latvijoje, Estijoje, Kaliningrado srityje dislokuotų divizijų buvo papildomai perkelta daugiau šaulių pulkų. Tremiant Lietuvos žmones aktyviai talkino okupacinės valdžios suburti būriai: 1945 m. balandžio 1 d. – 11 013 sribų (22 naikintojų batalionai), vėliau jų sumažėjo (1948 m. – 7 052, 1951 m. rugsėjo 1 d. – 6 101). Ešelonus į tremties vietas dar lydėdavo ir SSRS NKVD daliniai.

Ginkluotą pasipriešinimą Lietuvoje siekta sužlugdyti vykdant trėmimus. Vien 1947–1949 m. buvo ištremta per 80 tūkst., lageriuose įkalinta apie 54 tūkst. Lietuvos gyventojų. Daugiausia jų buvo išvežta 1948 m. gegužės, 1949 m. kovo ir 1951 m. spalio mėn. 1949 m. kovo 25–28 dienomis buvo išvežtos 8 765 šeimos (29 tūkst. asmenų), iš viso tais metais ištremtos 9 844 šeimos (33 tūkst. asmenų).

Visuose LKP(b) CK dėl tremimo priimtuose dokumentuose pabrėžiama partizanų šeimų ir jų rėmėjų „buožių“ prievartinio išsiuntimo iš Lietuvos būtinybė, kaip viena iš pagrindinių ginkluotojo pasipriešinimo užgnaužimo sąlygų. Okupacinė politika buvo vykdoma ne tik tremiant gyventojus, bet ir stiprinant komunistinę propagandą, šmeižiant, niekinant partizanus, Katalikų bažnyčią, prievarta apginkluojant kaimo „aktyvą“ – supriešinant visuomenę, stiprinant represinį aparatą. 1949 m. birželio pradžioje LKP(b) CK biuras priėmė dar vieną kovai su partizanais skirtą nutarimą – kurti „respublikoje“ kolūkius, juose, taip pat ir sovietiniuose ūkiuose, MTS burti ginkluotas „aktyvo“ grupes (V. Tininis).

Dvasinio pasipriešinimo svarba. Naujos kovos formos

Priešinantis sovietų okupacinei galybei partizanų jėgos silpo. Konkrečios pagalbos iš niekur nesulaukta. Kovai su reguliariąja sovietine imperine kariuomene trūko net būtiniausių priemonių – šaudmenų. 1949 m., kaip ir ankstesniais, žuvo per 1 000 (1 192) partizanų. Toliau kovojo dar apie 2 000. Tačiau, kaip ir anksčiau, liko siekis – išsaugoti garbę, nepriklausomos Lietuvos valstybės idėją, pasiryžimas dėl to kovoti net sunkiausiomis sąlygomis, kovoti iki mirties.

LLKS Visuomeninė dalis instruktavo partizanų vadus, atkreipdama dėmesį į visuomenės dvasinio rengimo svarbą (1949 m. kovo mėn. 15 d.): „Kovotojų skaičius, medžiaginių priemonių gausumas ir jų galia patys savaime dar neužtikrina pergalės. Galutinai pergalę nulemia dvasinių jėgų persvara. Tie, kurių dvasia patvaresnė, visada nugalė silpnesnės dvasios priešą, nors šis būtų gausesnis ir geriau ginkluotas. Todėl šalia karinio parengimo kiekvienas kovotojas turi būti ir atitinkamai dvasiniai parengiamas. <...>Kiekvienas kovotojas turi gerai žinoti ir suprasti savo kovos tikslą<...>, kad tai – demokratinis žmonijos gyvenimas, kova dėl tolesnės Nepriklausomos Lietuvos gerovės<...>“

Tačiau jėgos buvo labai nelygios. Padėtis darėsi vis sunkesne. Kaip pažymėjo patys partizanai (1949 m. liepos mėn. LLKS Jūros srities vado raštas LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkui J. Žemaičiui), „per visą okupacijos laikotarpį labai daug pačių didžiausių patriotų, viską atidavusių Sąjūdžiui, šiandien yra atsidūrę kalėjimuose, Sibire<...> Yra kaimų, ypač Kęstutyje, kur didesnė dalis ūkių tušti. Gyventojai arba suimti, išvežti, arba slapstosi<...> Šiandien beveik perpus sumažėjo mūsų rėmėjų skaičius. Arba jie prieš kankinami kalėjimuose, arba Sibire, arba patys slapstosi, arba jie nuėjo priešui palankiais keliais“.

Ir toliau žuvo partizanai, jų vadai. MGB visokiais būdais bandė veikti prieš patį J. Žemaitį. Šis nuolat keisdavo būstines, naktimis keliaudavo iš bunkerio į bunkerį, toliau kūrė, tobulino partizanų norminius dokumentus. Jį lydėdavo jaunas partizanas Viktoras Šniuolis-Vitvytis ir kiti.

Ištrėmus daug rėmėjų, partizanų vadovybė ir J. Žemaitis turėjo keisti savo veiklos būdus: negalint gausinti aktyviai veikiančių partizanų gretų, pradėtos taikyti kitos veiklos organizavimo formos – kad būtų lengviau maskuotis, sudaromos mažos pagrindinės 3 partizanų grupelės. Partizanai turėjo saugotis siautėjančių MGB agentų ir šnipų. Prievartinė kolektyvizacija dar labiau sunkino padėtį.

Tolesnė organizacinė veikla ir jos sunkumai. Gyvuojanti laisvoji spauda. Partizanai – broliai

LLKS Taryba 1949 m. leido savo leidinį „Prie rymančio Rūpintojėlio“. Partizanų spaudoje skelbta Tarybos medžiaga, kreipimaisi į gyventojus. J. Žemaitis ir LLKS prezidiumas veikė itin sunkiomis sąlygomis, bet posėdžiuose daugiausiai dalyvaudavo tik Prisikėlimo apygardai priklausantys žmonės.

Vis daugiau žūdavo partizanų, vis sunkiau buvo palaikyti ryšius. J. Žemaitis, atnaujindamas vadovybę, 1949 m. rugsėjo mėn. partizanų Gynybos pajėgų vadu paskyrė A. Ramanauską (1950 m. sausio 25 d. išleido pirmąjį įsakymą). Spalio mėn. jis davė nurodymus, kaip artėjančios žiemos sunkiomis sąlygomis palaikyti ryšius su partizanų vadovybės padaliniais. Mėnesio viduryje paskyrė J. Lukšą LLKS atstovu užsienyje ir LLKS Visuomeninės dalies Politinio skyriaus viršininku Lietuvoje.

Dėl išdavysčių, kovotojų žūčių padėtis dar labiau pablogėjo, tačiau J. Žemaitis atkakliai stengėsi lankytis partizanų apygardose, daliniuose.

1949 m. pabaigoje–1950 m. pradžioje (iki kovo mėn.) J. Žemaitis Vyčio apygardoje, Ukmergės apskrities Vadoklių valsčiuje, keliavo iš vieno bunkerio į kitą. Šio valsčiaus Galinio vienkiemyje (piečiau nuo Vadoklių, prie Juodžio ežero), J. Miknevičiaus daržinėje, buvo įrengtas vienas iš apygardos vadovybės bunkerių. MVD kareiviai daržinėje padarė krata, tačiau gerai užmaskuoto partizanų bunkerio ir ten buvusio J. Žemaičio nerado.

Tokiomis sunkiomis sąlygomis J. Žemaitis vadovavo pagrindžiui. Prireikus siųsdavo pareigūnus iš vieno regiono į kitą, stiprino štabus, naktimis bekele klampodamas iš junginio į junginį kartu nešėsi ir visą „kanceliariją“, kaip vaizdžiai rašė N. Gaškaitė-Žemaitienė, poilsio metu registravo padaliniams siunčiamus raštus, fiksavo pagrindžio veiklą.

1950 m. balandžio mėn. J. Žemaitis vėl slapstėsi Raseinių apskrityje, Veliuonos valsčiuje, Birbiliškės miške (tarp Girkalnio ir Veliuonos, šiauriau nuo Mituvos). Tų pačių metų vasarą jis praleido Prisikėlimo apygardoje. Atliko kai kuriuos organizacinius pakeitimus. Svarstant LLKS Tarybos prezidiumo statuto projektą, numatydamas ateities sunkumus ir įvertindamas nutrūkusius ryšius, konstatavo, kad tokiu atveju bet kuri likusių gyvų LLKS Tarybos prezidiumo narių grupė (ne mažiau kaip 2 nariai) turės toliau vykdyti prezidiumo branduolio funkcijas.

Vyriausioji vadovybė ir toliau leido pagrindžio spaudą. 1950 m. išėjo net 11 laikraščio „Prie rymančio Rūpintojėlio“ numerių.

J. Žemaitis kartu su ištikimais bendražygiais, puoselėdamas kovotojų humanistinį dvasingumą, pasiūlė partizanams vienas į kitą kreiptis kreipiniu „broli“. Tai plačiai paplito, labai artino laisvės kovotojus.

J. Žemaičio šeimos tragedija

MGB dėjo visokeriopas pastangas, siekdama kaip nors priartėti prie J. Žemaičio. Dėl tragiško jo žmonos Elenos likimo (suinta, kalinta Šiluvos „sribyne“, pabėgo, netrukus mirė) sūnelis Laimutis liko beglobis, vėliau buvo globojamas slapta. Iš suimtųjų MGB sužinojo ir apie vado sūnelį, slapta globojamą Onos Žiaunytės-Liubinavičienės, kuri buvo sekama saugumo agentų. Bandė išpešti žinių apie J. Žemaitį iš Laugalių senelių prieglaudoje gyvenusių jo tėvų, kurie tvirtino nieko nežiną apie sūnų. Organizuojant įvairias „operatyvines kombinacijas“ buvo suimami, tardomi ir verbuojami su J. Žemaičiu susiję žmonės siekiant sužinoti, kur jis slapstosi.

Dėl šeimos persekiojimo J. Žemaičio sūnelis buvo mokomas sakyti, kad jo tėvelis miręs. Globėją Laimutis jau laikė savo mama, o tikrąją mirusią mamą – krikšto motina. Supama agentų globėja su J. Žemaičio sūnumi iš Kauno persikėlė į Ramygalą, po to – į Radviliškį.

Ryšiai su Vakara

1949 m. birželį K. Pyplio ir J. Lukšos pastangomis partizanus pasiekė žinios iš Vakarų, taip pat ir apie Lietuvos išlaisvinimo organizacijų atstovų pasitarimą (1948 m. Baden Badene), kurio dalyviai pripažino, kad krašte dėl laisvės vyksta atkakli kova, kuriai vadovauja partizanai, o užsienyje – VLIK Vykdomoji taryba, atstovaujanti Lietuvos valstybei.

1949 m. pabaigoje partizanai sugebėjo į Vakarus perduoti duomenis apie bendros partizanų vadovybės sukūrimą ir iš ten gauti žinių. Spalį J. Žemaitis paskyrė J. Lukšą LLKS atstovu užsienyje. Taryba svarstė ir iš esmės pritarė emigracijos nuomonei dėl Lietuvos valstybingumo tęstinumo išsaugojimo.

1950 m. spalio 3 d. į Lietuvą su desantu grįžo J. Lukša. Savo rašte („Pro Memoria“) J. Žemaičiui ir LLKS vadovybei jis rašo apie atliktą (pagal suteiktus įgaliojimus) darbą: prasiveržimą iš Rytprūsių miškų per Lenkiją į Švediją 1947 m. gruodžio mėn., apie ten Lietuvos vardu veikiančias delegatūras, jų ideologinį tarpusavio konfliktą, nepatikimumą, apie Vakaruose klaidingai įsivaizduojamą visuomenės padėtį Lietuvoje (jog vyksta tik ginkluota kova). J. Lukša pabrėžė 1948 m. liepos mėn. Baden Badeno susitarimo svarbą Lietuvos išlaisvinimo vadovybės vieningumui – krašte išsilaisvinimo kovai vado-

vauja krašto rezistenciją vienijanti organizacija (LLKS), o užsienyje – VLIK (Mykolas Krupavičius ir kt.). Referavo apie atliktą didelį informacinį darbą nušviečiant padėtį Lietuvoje Vakarų valstybių karinės žvalgybos pareigūnams ir spaudos atstovams.

Užsienyje J. Lukša privačiuose pokalbiuose, savo kalbose, straipsniuose ir parengtoje knygoje „Partizanai“ pristatė kovotojus kaip Lietuvos laisvės ir valstybingumo gynėjus, nepriklausomybės puoselėtojus. Partizanai susilaukė nepaprastos pagarbos, buvo apgaubti didvyrio aureole.

Didelę reikšmę turėjo jo nugabenta dokumentinė medžiaga: tremtinių, kalinių, nužudytųjų sąrašai, duomenys apie sugriautus ūkius, iškirstus miškus ir kt. Ja remdamasis VLIK parengė išsamų memorandumą apie genocidą, kuris buvo išspausdintas anglų kalba dideliu tiražu ir išplatintas visiems Jungtinių Tautų Organizacijos nariams. J. Lukša daug prisidėjo, kad vakariečiai daugiau sužinotų apie Lietuvos sovietinę okupaciją ir komunizmo nusikaltimus. Jo veikla sulaukė didelio atgarsio parlamentiniuose Vakarų, ypač JAV, sluoksnuose, kurie, nušviesdami istorinę Lietuvos padėtį, tuometę išsilaisvinimo kovą, ragino savo vyriausybes padėti lietuvių tautai atgauti prarastą valstybinę nepriklausomybę.

Nuvykęs į Vakarų, J. Lukša siekė susitarti dėl radijo pusvalandžių lietuvių kalba. Jis parvežė šiek tiek pinigų partizanų veiklai Lietuvoje plėtoti – pagrindžiui buvo suteikta materialinė parama, tokia reikalinga skurdžiai partizanų egzistencijai sovietinių baudėjų siautėjimo sąlygomis palaikyti. Tačiau dėl Sovietų Sąjungos tarptautinės įtakos dėl nepriklausomybės kovojantys Lietuvos partizanai ir toliau iš tikrųjų liko „vienų vieni“ (J. Brazaitis).

Jėgų išsaugojimo svarba

Išsivijojus lietuvių ir krašto partizanų vadovybės tam tikri ryšiai stipriai bendrą nuostatą, kad, laukiant Vakarų demokratinių šalių ir Sovietų Sąjungos konflikto, būtina tausoti jėgas, saugoti tautą nuo sunaikinimo, kartu vengti veiksmų, kurie paskatintų naujas represijas, deportacijas. S. Lozoraitis rekomendavo krašte plėsti moralinę rezistenciją, didinti atsparumą komunistinei sovietinei įtakai, rusinimo politikai, puoselėti tautinę savimonę ir nepriklausomos valstybės idėją. Tačiau labiausiai užgrūdinti partizanai, suvokdami, jog padėtis darosi vis sunkesnė ir mažėja komunizmo ir demokratijos konflikto galimybė, kartu neprarasdami dvasinės stiprybės, guodėsi, kad kas nors vis tiek sulauks laisvės.

Masiniai trėmimai sukrėtė Lietuvą. Krašto sovietizavimo procesą dar labiau paspartino kolektyvizacija, kuri skurdino ir dvasiškai žlugdė žmones. Dėl to padaugėjo išdavysčių, netgi tarp pačių partizanų ir jų rėmėjų, kartu ir partizanų žūčių. 1950 m. lapkritį J. Žemaitis gavo žinią, kad Rytų Lietuvoje sunaikinti du srities ir keturi apygardų vadai, žuvo pusė srities laisvės ko-

votojų (praktiškai liko tik dvi apygardos – Vytauto ir Vyčio). 1951 m. vasarį buvo išduotas Vakarų Lietuvos (Jūros) srities štabas, žuvo šios srities vadas V. Ivanauskas, Pietų Lietuvoje – Tauro apygardos vadas V. Vitkauskas.

Siekiant apsaugoti vyriausiąją partizanų vadovybę, 1950 m. kovo mėn. Vytauto įsakymu srityse buvo įkurtos trys jos sekcijos (vadai Vanagas, Merainis ir Žygūnas), nustatyta, kaip šifruotai bus žymimi LLKS prezidiumo pirmininko padėjėjai.

Tolesni J. Žemaičio žygiai

J. Žemaitis bandė Rytų Lietuvos sričiai organizuoti pagalbą. 1950–1951 m. žiemą jis su savo apsaugos būriu įsikūrė pietinėje Priskėlimo apygardos dalyje, Maironio rinktinės teritorijoje, veikė Dotnuvos, Kėdainių, Ariogalos rajonuose. 1951 m. pradžioje šiame regione su partizanais labai aršiai kovojo MGB kareiviai, kurie krėtė kaimus, ieškojo bunkerių, terorizavo gyventojus.

Tokiomis aplinkybėmis kovo 3 d. J. Žemaitis su palydovu kėlėsi į naują vietą ir kartu rogėmis vežėsi sužeistą partizaną. Pilsupių kaime (prie Šušvės, į šiaurvakarius nuo Kėdainių), Dovydų sodybos kieme, jie susidūrė su MGB kareiviais. Atsisąudant teko bėgti. Paliktame kinkinyje liko „raštinė“ – maišas su vyriausiosios vadovybės dokumentais. Laimė, šifrus ryšiui su sričių vadais palaikyti J. Žemaitis turėjo su savimi ir bėgdamas spėjo sunaikinti. Kadangi vilkėjo maskuojamąjį apsiaustą, sugebėjo atitrūkti nuo persekiotojų. Didesniąją kelio dalį įveikęs Liepkalnio–Paliepių mišku, prašvitus pasiekė Paliepių kaimą (už 9 km nuo Pilsupių, einant tiesiai, apie 10 km į rytus nuo Betygalos). Paliepiuose pasislėpė ūkininko Igno Underio pirtyje. Čia išbuvęs dieną ir naktį, atgavęs jėgas, pėsčiomis patraukė toliau į šiaurvakarius, link Tytuvėnų.

Tuo metu sovietinė MGB kariuomenė ėmė labai plačiai šukuoti miškus, siausti Šiluvos, Betygalos ir kitų apylinkių sodybas, kuriose tuo metu slaps-tėsi J. Žemaitis.

Siekdamas sustiprinti Aukštaitijos partizanų dvasią ir ryšius, J. Žemaitis iš Tytuvėnų apylinkių vėl patraukė į rytus – link Vyčio apygardos. 1951 m. balandį glaudėsi Šlapaberžės kaime (apie 6 km į šiaurryčius nuo Dotnuvos), pas ūkininką Zažeckį, susitiko su Rytų Lietuvos partizanų vadu J. Kimštu ir Vyčio apygardos vadu B. Karbočiumi.

Aptaręs situaciją, pasidalijęs informacija apie paskutines išdavystes (tuo metu dažniausiai pačių partizanų), J. Žemaitis prasarė, kad 1952 m. padėtis bus dar sunkesnė, o LLKS vadovybės ryšiai su sritimis greičiausiai nutrūks-ia, todėl sritys turėsiančios tapti savarankiškais centrais, veikiančiais pagal jo baigiamą rengti LLKS statutą. Jose turės būti nors po vieną LLKS Tarybos prezidiumo narį. J. Žemaitis liksias Žemaitijoje, Pietų Lietuvą ketinas pavesti A. Ramanauskui, į Aukštaitiją perkelti J. Šibailą (kaip pagal išdaviku tapusio J. Kimšto vėliau MGB pateiktą medžiagą nurodė N. Gaškaitė-Žemaitienė).

Susitikime taip pat buvo aptartos Vakarų ir Rytų sričių ribos (einančios ir per Dotnuvą). Rytų sritis buvo pavadinta Karaliaus Mindaugo vardu. Srities spaudą numatyta leisti atskirai – visuomenei ir partizanams.

Atsisveikinęs J. Žemaitis vėl patraukė į vakarus, kadangi buvo numatęs aplankyti tenyškščius partizanus. Bet ir čia neišvengė užverbuotų arba infiltruotų agentų, vis dažniau sužinodavo apie partizanų žūtis ir sunaikintus štabus.

1951 m. birželio pabaigoje J. Žemaitis buvo Bulavėnų (Bulovų) miške, Tytuvėnų apylinkėse. Čia įvyko pasitarimas su Prisikėlimo, Kęstučio apygardų, Jūros ir kitų sričių vadais. Svarstyti organizaciniai klausimai. Po to J. Žemaitis, ruošdamasis aplankyti Pietų Lietuvos sritį ir ten žiemoti, atvyko į Pavidaujo mišką (į pietvakarius nuo Šimkaičių, šiauriau nuo Šimkaičių miško). Galvodamas, kaip geriau organizuoti partizanų kovą Aukštaitijoje, ten pasiuntė LLKS Visuomeninės dalies viršininką J. Šibailą, kuris daug pastangų dėjo stengdamasis pakelti partizanų dvasią.

Su Tauro apygarda J. Žemaitis palaikė ryšį per Nemuną padedant ryšininkei Arūnei. Rugsėjo pradžioje užmezgęs ryšius su Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės vadu desantininku K. Širviu (prieš metus grįžusiu į Lietuvą kartu su J. Lukša), J. Žemaitis nuvyko į Lapgirinę (šiauriau nuo Pavidaujo miško) ir ten su juo ir kitais vadais susitiko. Miško stovykloje kartu jie praleido apie mėnesį. Kalbėta apie okupantų terorą, prievartinę kolektyvizaciją, trėmimus, nutrūkusius ryšius su Pietų Lietuvos sritimi, A. Ramanausku ir kt.

Vadavietės perkėlimo sunkumai

Lapkričio pradžioje atkūrus ryšius, gauta žinia, kad Nemuno srities vadas S. Staniškis pritarė J. Žemaičio persikėlimui į Pietų Lietuvą. Imta skubiai, kol neiškrito sniegas, ruoštis kelionei.

Numatyta, kad J. Žemaičio ir jį pasitinkančių Tauro apygardos atstovų susitikimas turėtų įvykti lapkričio 20 ir 23 dienomis kairiajame Nemuno krante, Gelgaudiškio miške. Pirmąją pasirinktą dieną J. Žemaitis su dviem palydovais atvyko prie Nemuno, persikėlė valtele į kitą pusę, jie visą naktį laukė Tauro apygardos partizanų. Veltui pralaukę krūmuose ir antrąją numatytos dienos naktį (remiantis LLKS Jūros srities vado A. Bakšio-Germanto pranešimu), grįžo atgal į dešinią, šiaurinę, krantą (galbūt abi grupės lūkuriavo skirtingose vietose).

Šimkaičių miško žeminėje

Vyriausiąją partizanų vadą lemtingas atsitiktinumas privertė žiemoti Kęstučio apygardoje, Šimkaičių miške (apie 11 km šiauriau nuo Nemuno,

ties Skirsnemune), nedideliame vadavietai nepritaikytame partizano J. Palubecko bunkeryje. Tuo metu MGB atkakliai ieškojo nesugaunamojo J. Žemaičio Kėdainių, Radviliškio, Tytuvėnų ir kitose apylinkėse.

Sunkios partizanų gyvenimo sąlygos, nuolatinė įtampa, varginantys žygiai, gyvenimas drėgnuose bunkeriuose arba kitose tam nepritaikytose vietose pakirto vado sveikata. 1951 m. gruodžio 8-osios naktį, matyt, dėl to, kad sušilęs išėjo iš bunkerio (anot A. Bakšio-Germanto), jis buvo paralyžiuotas. J. Žemaitis nebegalėjo valdyti kairiosios rankos ir kojos. 1952 m. sausio 30 d. savo akte jis rašė: „Šiandien dėl ligos nustojau vykdyti pareigas“. Savo pavaduotojais J. Žemaitis paskyrė S. Staniškį ir A. Bakšį.

Balandžio mėn. į bunkerį atvyko medicinos sesuo partizanė Marija Žiliūtė. Jos gydomo vado sveikata pagerėjo. J. Žemaitis pradėjo vaikščioti, stengėsi palaikyti ryšį su kai kuriais partizanų vadais. Birželio mėn. Aukštaitijos partizanų vadų sąskrydyje buvo iš naujo prisiekta, o priesaikos tekstas nusiųstas J. Žemaičiui, kuris ir toliau buvo laikomas Lietuvos laisvės kovos vadovu.

Tačiau žiaurūs ir klatingi sovietiniai okupantai žūtbut siekė prasiškerbti į pogrindį. 1952 m. pabaigoje iš 15 LLKS Tarybos narių 5 jau buvo tapę MGB agentais.

Tautiškumo išsaugojimo svarba. Požiūris į jaunimo pogrindines organizacijas

Žūtbutinė kova, kad ir kitomis formomis, tęsėsi. Reikėjo išsaugoti žmones, išlaikyti tautiškumą. Lietuvos jaunimas būrėsi į pogrindines organizacijas. O tai buvo labai svarbu. Vienas iš partizaninės kovos vadovų, J. Žemaičio bendražygis A. Bakšys 1952 m. kūrė slaptą visą Lietuvą apimančią visuomeninę politinę jaunimo kultūrinę organizaciją – Vyčių sąjungą, kuri kita forma turėjo tęsti LLKS veiklą. Tai plačiai buvo nušviesta to meto leidinyje „Vyčių keliu“ (1952 m. lapkričio 10 d., Nr. 2, straipsnyje „Vyčių Sąjunga ir jos santykiai su LLKS“). A. Bakšys visiems partizanų būriams nurodė kurti Vyčių sąjungos skyrius.

J. Žemaitis visiškai pritarė dvasiniam, neginkluotam pasipriešinimui, tačiau organizuotai sąjungai – ne, nes tai galėjo sukelti naujų represijų prieš jaunimą bangą.

Spalį A. Bakšys aplankė J. Žemaitį bunkeryje Šimkaičių miške ir ten išbuvo savaitę. Kartu aptarė vis sunkėjančią situaciją, nuostolius. Išdavikams padedant 1952 m. rudenį MGB pavyko sunaikinti ne vieną Rytų Lietuvos srities partizanų junginį. 1953 m. sausį Kelmės rajone čekistų apsuptas kartu su dviem partizanais (vyru ir žmona) žuvo (nusišovė) ir A. Bakšys.

MVD kareiviai ir agentai siautėjo Šimkaičių girios regione, o partizanų tebuvo likę vos pora šimtų. Manoma, kad vieną partizaną persekiojo vidutiniškai 30 kareivių.

1953 m. pavasarį J. Žemaitis atnaujino ryšius, jį pasiekė naujausia partizanų spauda, žinios iš Vakarų, kad JAV atsisakanti pripažinti Lietuvos įtraukimą į SSRS.

J. Žemaičiui buvo pristatytas Vakarų Lietuvos partizanų išleistas „Laisvės varpo“ 176-asis, paskutinis, numeris, nušviečiantis reikšmingus Lietuvai užsienio įvykius: Niujorke minint Vasario 16-ąją kalbėjo JAV senatorius Ch. J. Kerstenas, kad daug JAV Kongreso narių remia tautų, tarp jų ir Baltijos valstybių, teisę savarankiškai egzistuoti. Tuo metu Amerikos lietuvių taryba (nuo 1952 m.) siekė Lietuvos išlaisvinimo klausimą perkelti į pasaulinį – Jungtinių Tautų – forumą, kad JAV Kongresas ištirtų Lietuvos, Latvijos ir Estijos okupacijos aplinkybes ir tuose kraštuose vykdomą genocidą desperatiškos tautos rezistencijos akivaizdoje.

1953 m. balandžio 29 d. JAV Valstybės sekretoriatas visoms diplomatinėms ir konsulinėms tarnyboms išsiuntė oficialų raštą, kuriame nurodyta, kad JAV nepripažįsta Lietuvos inkorporavimo į Sovietų Sąjungą, tačiau pripažįsta JAV akredituotus Lietuvos atstovus ir per juos veikia. Rezoliucija JAV Atstovų Rūmuose buvo priimta vienbalsiai liepos 27 d. 1953 m. Kersteno komitetas paskelbė, kad Lietuva, Latvija ir Estija buvo okupuotos ir jėga neteisėtai inkorporuotos į SSRS. Tai leido Lietuvos diplomatinei tarnybai užsienyje ir S. Lozoraičiui raginti saugoti lietuvių fizines ir dvasines jėgas nuo sunaikinimo.

Lietuvoje reikėjo išsaugoti dar likusią organizacinę struktūrą, tuos kelis šimtus partizanų, kurie tinkamu metu galėtų sudaryti politinį krašto Gynybos pajėgų branduolį ir užtikrinti valstybingumo tęstinumą. Tai, nepaisydamas vis blogėjančių sąlygų, vykdė J. Žemaitis su savo išlikusiais LLKS kovotojais. Tačiau metų pradžioje MGB sužinojo, kad J. Žemaitis slapstosi Šimkaičių miške.

Sovietinio režimo pokyčiai

1953 m. pavasarį, mirus Stalinui, Sovietų Sąjungoje į valdžią atėjo Lavrentijus Berija, kuris sustiprino kovą su senąja stalinine komunistine nomenklatūra proteguodamas „nacionalinius kadrus“.

Ieškodamas įkalčių prieš stalinistą A. Sniečką Lietuvoje, jis iškėlė nacionalinės politikos klaidas, trukdančias likviduoti „buržuazinį nacionalistinį“ pagrindį, pažymėdamas, kad jam vadovauja buvęs buržuazinės Lietuvos kariuomenės kapitonas Žemaitis, pagrindyje išrinktas „Lietuvos Prezidentu“. Taigi J. Žemaitis – „Lietuvos Prezidentas“ – nenoromis tam tikra prasme okupacinės valdžios tapo „pripažintas“.

Pasinaudodami užverbuoto buvusio partizano pagalba, A. Sniečkaus spaudžiami, čekistai 1953 m. gegužės 22–23-iosios naktį Šimkaičių miške

suėmė J. Žemaičio pagalbininką partizaną J. Palubecką. Jį kankinant nepavyko nieko išgauti. Tada buvo panaudotos medicininės priemonės, paralyžiuojančios valią. MGB suklaidintas, jis parodė J. Žemaičio bunkerį, tikėdamasis, kad iš slėptuvės šis jau bus pasitraukęs.

Nelaisvė ir mirtis

1953 m. gegužės 30 d. per MVD čekistų karinę operaciją Šimkaičių miške dujomis apsvaigintas J. Žemaitis buvo suimtas. Tuo metu jis dėvėjo Lietuvos karininko uniforminį švarką metalinėmis sagomis su Vycio ženklui.

Dėl L. Berijos veiklos prasidėjo „atšilimas“ nacionalinėje politikoje, buvo kalbama apie jos iškraipymą, klaidas kovoje su tautiniu pogrindžiu. 1953 m. birželio 11–13 dienomis įvyko LKP CK plenumas, skirtas nacionalinėms problemoms. Kritikuoti valstybės saugumo organai, taikę masines represijas. Slapti L. Berijos pasiuntiniai kaupė medžiagą apie aktyvų ginkluotą pogrindį. Birželio 17 d. sustreikavusi Pagėgių rj. Melnikaitės kolūkio brigada pareiškė, kad rusai iš Lietuvos turi išvykti, o valdžią perduoti lietuviams. Rusai gavo ultimatumą iki birželio 24 d. išvykti iš Lietuvos. Tokioje aplinkybėmis J. Žemaičio apybraiža apie pogrindį, rašyta birželio 12–20 dienomis, galėjo turėti didelę reikšmę, ji labai svarbi Lietuvos partizaninės kovos detalesniam suvokimui.

Birželio 23 d. nuvežtas į Maskvą partizanų generolas buvo tardomas paties L. Berijos, ilgamečio SSRS vidaus reikalų liaudies komisaro, ministro, vadovavusio sovietų saugumui NKVD.

Tai, kad J. Žemaitis buvo nuvežtas į Maskvą „derėtis“ su L. Berija, tuo metu lyg ir reiškė aukščiausią okupuotos valstybės pripažinimą. Kaip pažymėjo N. Gaškaitė-Žemaitienė, tai buvo tarsi dviejų valstybių – okupuotos Lietuvos Respublikos ir Sovietų Sąjungos – aukščiausių vadovų susitikimas. Pirmą kartą suimtas partizanų vadas buvo pavadintas ne „banditu“, o „lietuviško ginkluoto nacionalistinio pogrindžio vadovu“, „pogrindžio prezidentu“, „LLKS Tarybos prezidiumo pirmininku“. Maskvoje iš L. Berijos užuominų J. Žemaitis, atrodo, galėjo susidaryti išpūdį, kad šis linkęs respublikoms suteikti tam tikrą autonomiją, pripažinti pogrindžio vadovybę, derėtis dėl jos statuso. Remdamasis nacionaliniais kadrtais, L. Berija galėjo tikėtis užsitikrinti tam tikros dalies vietos gyventojų paramą savo kovoje dėl aukščiausiosios valdžios.

L. Beriją suėmus, žlugo ir jo galimas planas savo tikslams panaudoti J. Žemaitį, bandant pasirodyti komunistinio režimo reformatoriumi.

J. Žemaitis, nuo 1953 m. liepos pradžios Maskvoje tardytas jau kaip pasipriešinimo judėjimo vadovas, Vilniuje atsidūrė rugsėjo 5 d., buvo kalinamas sovietinio saugumo požemiuose, 49-ojoje kameroje.

1954 m. birželio mėn. J. Žemaičiui buvo skirta mirties bausmė. Lapkričio 26 d. bendradarbiauti su okupantais atsisakęs 45 metų partizanų vadas Maskvos Butyrkų kalėjime buvo sušaudytas. Jo palaikai greičiausiai sudeginti kalėjimo krematoriume.

Suėmus LLKS Tarybos prezidiumo pirmininką J. Žemaitį, organizuotas partizaninis karas Lietuvoje baigėsi. Likę pavieniai kovotojai ir maži jų būreliai krito nelygioje kovoje (1965 m. žuvo paskutiniai partizanai). Iš viso 1944–1954 m. ginkluotam pogrindžiui priklausė 76 762 asmenys (V. Tininis, II t.).

Skandūs 1940–1958 m. sovietinio genocido ir teroro padariniai: ištremta 131 600, sulaikyta 282 000 Lietuvos gyventojų, žuvo 20 856 partizanai (A. Anušauskas).

Sovietinis komunistinis Lietuvos gyventojų naikinimas pirmiausia buvo nukreiptas prieš lietuvių tautą, kaip valstybingumo idėjos puoselėtoją, tačiau okupantams laisvės siekio užgniaužti nepavyko.

Nemarus laisvės siekis

Didinga Lietuvos partizanų generolo ir vyriausiojo vado, laisvės kovotojo dvasia viešai, sovietinės valdžios akivaizdoje, prasiveržė Pabaltijo karo tribunolo J. Žemaičio teismo posėdyje Vilniuje:

„<...> **Sovietinė valdžia – mano šalies priešas ir mano asmeninis priešas**<...>

Aš, kaip ir kiti mano bendraminčiai, laikau, kad Sovietų Sąjunga savo ginkluotomis pajėgomis įsiveržė į mūsų šalį<...> Šį sovietinės vyriausybės žingsnį laikau neteisėtu. Visus pogrindžio veiksmus, kurio dalyviu aš buvau, nukreiptus prieš sovietinę valdžią, aš laikau teisingais ir nelaikau nusikalstamais. Tik noriu pabrėžti, kad, kiek man teko vadovauti Lietuvos kovotojų už laisvę kovai, aš **stengiausi, kad ši kova prisilaikytų humanizmo principų. Jokių žvėriškumų aš neleidau.**

Koks bus teismo sprendimas – man žinoma.

Aš vis tiek laikau, kad kova, kurią aš vedžiau devynerius metus, turės savo rezultatus.“

Praėjus beveik 36 metams nuo tos dienos, kai mirties akivaizdoje nepraradęs tvirtybės ir optimizmo partizanų vadas ištarė šiuos žodžius, tautos ir demokratinio pasaulio pastangomis Lietuva tapo laisva, nepriklausoma valstybe. Ji į pasaulio raidą gali įnešti ir savo svarų indėlį. Tai ir kovojusių, dėl Lietuvos žuvusių partizanų, jų vyriausiojo vado generolo Jono Žemaičio-Vytauto nuopelnas.

II. Generolo Jono Žemaičio-Vytauto žygių atminimo kelias

Kovodamas su sovietiniais okupantais, partizanų generolas Jonas Žemaitis 1945–1953 m. veikė dideliame Lietuvos plote: iš vakarų į rytus – nuo Kaltinėnų iki Vadoklių–Užulėnio apylinkių (apie 150 km), iš šiaurės – nuo Šiaulių ir Kairių iki Nemuno pietuose (apie 100 km), taigi apie 15 000 km² teritorijoje. O juk persekiojant sovietinei kariuomenei šiuos atstumus reikėjo įveikti pėsčiomis, dažniausiai naktimis.

Šio ploto viduryje, be kitų žemėlapyje pažymėtų lankytinų vietovių, galėtų būti numatytas pagrindinis pagarbos kelias: nuo Mėnaičių šiaurėje pro Šiluvą – į Kiaulininkus, iš jų – atgal į Šiluvą, toliau – Palapišiai–Pyragiai, pro Lyduvėnus – į Virtukų miško mūšio vietą ir vėl atgal – iki Bedančių miško, tolesnis punktas – Raseiniai, Eržvilko keliu – iki Giegių, Šimkaičių miške partizanų generolo Jono Žemaičio vadavietė ir Šimkaičiai – žuvusių partizanų memorialas, Jono Žemaičio pagrindinė mokykla.

Šiuo maršrutu galima organizuoti pėsčiųjų, dviračių ir automobilių žygius – keliones.

Mėnaičiai (Minaičiai) – Lietuvos partizanų vadų 1949 m. suvažiavimo, Vasario 16-osios Deklaracijos paskelbimo vieta

Tai į pietvakarius nuo Šeduvos, kelių sankryžoje, lygumoje tarp Mumšilio, Paberžių ir Pagomerčių miškų, esantis kaimelis. Čia atokiau stovėjusioje ūkininko S. Mikniaus sodyboje 1949 m. vasario 10–20 dienomis vyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas. Jame buvo priimta daug svarbių sprendimų, dokumentų, tarp jų ir LLKS Tarybos vasario 16 d. pasirašyta deklaracija.

Iš Dukto miško (į pietryčius nuo Šiaulių) Prisikėlimo apygardos štabas į Mėnaičių kaimą persikėlė 1948 m. pabaigoje. Spalio mėnesį po klėtimi buvo įrengtas bunkeris, kuriame galėjo gyventi šeši žmonės. Apie tai žinoma iš vienintelio išlikusio gyvo to meto įvykių dalyvio Viktoro Šniuolio-Ralio, štabo apsaugos kovotojo, liudijimo.

Bunkeryje slėpėsi Prisikėlimo apygardos vadas L. Grigonis-Užpalis, štabo viršininkas B. Liesys-Naktis, Spaudos skyriaus viršininkas Vytautas Šniuolis-Vytenis, adjutantas Laurynas Mingilas-Džiugas, minėtas štabo apsaugos kovotojas Viktoras Šniuolis-Ralis, taip pat vėliau atėjusi apygardos, J. Žemaičio ryšininkė su Rytų Lietuva I. Vilimaitė-Stirna.

Oficialiuose partizanų vadų suvažiavimo posėdžiuose, be minėtų L. Grigonio-Užpalio ir B. Liesio-Nakties, dalyvavo l. e. BDPS prezidiumo pirmininko pareigas J. Žemaitis, čia išrinktas LLKS Tarybos prezidiumo

pirmininku ir pakeltas į partizanų generolus, taip pat l. e. BDPS Visuomeninės dalies viršininko pareigas J. Šibaila-Merainis (kartu Algimanto, Vytauto ir Didžiosios Kovos apygardų įgaliotinis), BDPS prezidiumo sekretorius P. Bartkus-Žadgaila, l. e. Pietų Lietuvos srities vado pareigas A. Ramanauskas-Vanagas, Tauro apygardos vadas A. Grybinas-Faustas, Vakarų Lietuvos srities štabo viršininkas V. Gužas-Kardas. Visi jie pasirašė reikšmingiausią LLKS 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją, atliko visas kitas numatytas užduotis.

Klėtis, po kuria buvo iškastas bunkeris, pagrindinė partizanų vadų suvažiavimo vieta, buvo sodybos kieme, ties dabartinės daržinės durimis. Partizanams iš čia pasitraukus, 1949 m. pavasarį šeimininkas jų nurodymu bunkerį užpylė žemėmis.

Sodybos pakraštyje, vejoje, pastatytas Vyčio kryžių paminklinis memorialas Mėnaičiuose įvykusio suvažiavimo dalyviams partizanų vadams pagerbti.

Nuo Mėnaičių vykstant Šiluvos link, už Šaukoto, dešinėje kelio pusėje, stūkso Sandravos (Sandraviškių) miškas, pietvakariuose pereinantis į pelkę (Šiluvos tyrelį).

Sandravos miške įtvirtinta žiemojimo stovykla

Sandravos miške 1945 m. pabaigoje kūrėsi Žebenkštis rinktinės branduolys, štabas. Netoli **Antaniškių kaimo**, pelkės apsuptoje miško aikštelėje, įkurta stovykla, pastatyta pusiau į žemę įkasta trobelė, kurios sienose buvo įrengtos šaudymo angos, o viduje gultai 20–30 žmonių. Aplink supiltas gyvulinis pylimas, iškastas šulinys.

Partizanai nuoširdžiai bendravo su vietos gyventojais, buvo remiami ir kiek toliau už kelio į pietryčius esančio **Rinkšelių kaimo** žmonių.

Ryšininkė Veronika Radzevičiūtė-Birutė iš Antaniškių kaimo (drašni mergina, žymi ryšininkė, partizanė, kovotoja, patyrusi ir Sibiro tremtį) žmonių paaukotus maisto produktus atgabendavo į stovyklą. Gausi Radzevičių šeima (keturios dukros ir du sūnūs) ypač padėjo partizanams: skalbdavo jų drabužius, ruošė maistą. Partizanai grupelėmis lankydavosi Rinkšeliuose, maudydavosi pirtyje.

1945 m. pabaigoje pirmąsias partizanų kūčias J. Žemaitis ir 18 jo bendražiogių valgė miško stovykloje. Skambėjo partizanų dainos. Dar būdamas šioje stovykloje, jis su savo partizanais ginklu trukdė rengti sovietinius rinkimus, apšaudė NKVD kareivių saugomą jų būstinę (1946 m. vasario 10 d. ankstų rytą) ties Rimkiškiais (į šiaurvakarius nuo Raseinių). Kovo mėnesį J. Žemaitį stovykloje aplankė iš Viduklės apylinkių atėjęs P. Bartkus. 1946 m. gegužės pradžioje buvo persikraustyta į Pyragių mišką, į antrosios kuopos stovyklavietę (vakariau nuo Šiluvos).

Po 1946 m. liepos 6 d. Palapišių–Pyragių mūšio partizanai ir J. Žemaitis vėl išikūrė Sandravos miško stovyklavietėje. Tačiau rugpjūčio 15 d. buvo suimta ryšininkė Liuda Vaznytė. Neištvėrusi kankinimų, mergaitė papasakojo apie partizanų rėmėjus, ryšininkę V. Radzevičiūtę ir kitus. V. Radzevičiūtė spėjo pranešti partizanams, kad Liuda suimta, ir jie iš Sandravos miško stovyklos pasitraukė.

Prasidėjo suėmimai. Prieš keliasdešimt partizanų buvo sutelkta apie 250 MVD kareivių. Apsupę Sandravos mišką, čekistai pelkės saloje rado tik tuščią slėptuvę su gultais 20 žmonių.

Pasitraukę į šiaurę partizanai veikė keliuose miškuose. Rugsėjo pabaigoje J. Žemaitis apsisusto miške prie **Pašakarnio kaimo** (apie 3 km į pietryčius nuo Tytuvėnų, prie kelio į netolimą Sandravos mišką).

Akmenė

Nuo Mėnaičių, Sandravos miško vykstant į Šiluvą, ties kelio posūkiu, yra Akmenės kaimas (5 km į pietryčius nuo Šiluvos). Jo gyventojų Prano Lukoševičiaus-Lušo sodyboje vieną 1945 m. vasaros vakarą apsilankė ginkluoti vyrai rusų karių uniformomis, tačiau greitai nustojo „vaidinti“, kai jų vyresnysis prisistatė: „Esame Lietuvos partizanai, aš jų vadas – Jonas Žemaitis.“ Jis po rusišku apsiaustu dėvėjo Lietuvos kariuomenės uniformą, ant rankovės švietė trispalvė. Paprašė sau ir savo penkiems partizanams vakarienės ir apnavindinti. Įsikalbėjo su šeimnininku, buvusiu Lietuvos savanoriu. J. Žemaitis jam palinkėjo ir toliau būti ištikimam Lietuvai, neleisti vaikams tapti sribais. Partizanai nakvojo daržinėje. Tai buvo po mūšio prie Dubysos, kai į partizanų nelaisvę pateko ir sribų. Tą kartą Akmenės kaime, pas Lušą ir aplink gyvenančius kaimynus, dienojo apie 50 partizanų, kurie kartu su J. Žemaičiu vakarop patraukė į Zborčiznos (Borščiznos) mišką (į pietus nuo Akmenės, vakariau nuo Žaiginio). Vėliau sodyboje lankydavosi ir kiti J. Žemaičio būrio partizanai. Kaip prisimena šeimnininko dukra Juzefa Lukoševičiūtė, J. Žemaitis buvo mandagiausias iš visų pas juos užsukdavusių kovotojų.

Vėliau šioje sodyboje bunkerį buvo įsirengę Kęstučio apygardos, kuriai vadovavo J. Žemaitis, Žebenkšties rinktinės Algirdo būrio partizanai (veikė Šiluvos valsčiuje tarp Šiluvos ir Žaiginio bei toliau link Dubysos). Jis buvo P. Lukoševičiaus-Lušo tvarte – negilus (neaukšta patalpa), pritaikytas keturiems žmonėms, su lentynomis ginklams, dokumentams sudėti. Ventilacijos angos tvarto išorėje buvo prie pat žemės. Bunkerio angą dengė sunkus dangtis. Iš vidaus jį pakeldavo tik stiprus vyras, o iš išorės šeimnininkas atidengdavo specialiu laužtuvu.

Bunkeryje 1949–1950 m. žiemą gyveno ryšininkė Stanislava Žickutė-Snagė (Oršvilienė). 1993 m. ji pasakojo apie to meto įvykius. 1950 m. vasario mėn. būrio vyrai išsiruošė į Žaiginį, o ji buvo nušalusi kojas, tad likusi bunkeryje.

Turėjo kulkosvaidį ir tris granatas. Vyrams išėjus, kitą dieną į sodybą užsuko rusų kareiviai. Įėję į tvartą, jie ėmė visur tikrinti. Staiga pro bunkerio, kuriame slėpėsi partizanė, lubų lentas visai šalia jos galvos kyštelėjo metalinis strypas. Daugiau toje vietoje nedūrė. Bunkerio kareiviai nesurado. Tačiau kitą naktį staiga prasidėjo atlydys, pliaupė lietus. Tvirtas stovėjo lomoje, ir pro ventiliacijos angas ėmęs bėgti vanduo sparčiai sėmė bunkerį. Ryšininkė dangčio pakelti negalėjo, kilo pavojus nuskęsti. Paryčiui angą atvėręs šeimininkas ją išgelbėjo. Su ginklais, dokumentais ir kita manta partizanė užlipo į tvarto pastogę, iširasė į šiaudus. O naktį vėl pradėjo stipriai šalti. Šlapiais drabužiais buvo nepaprastai šalta, tačiau pavojus nebuvo praėjęs. Grįžus vyrams, apsemtą bunkerį, kurio kareiviai jau ieškojo, teko skubiai apleisti, išeiti iš Lukšų sodybos. Šaltą naktį partizanai nakvojo miške, per karą sprogusio sviedinio išraustoje duobelėje kūrendami lauželį. Ryšininkė vėl persalo, prasidėjo inkstų uždegimas. Sunkus buvo jos ir kitų partizanų kelias.

Šiluva

1942 m. vasarą su šeima iš Kauno į tėviškę grįžęs J. Žemaitis rudenį pradėjo dirbti Šiluvoje žemės ūkio kooperatyvo vedėju (dirbo iki 1944 m. kovo mėn.). Ten turėjo ir butą.

Hitlerinės okupacijos metais lietuvių antinacinė rezistencija, kurios tikslas buvo „laisva ir nepriklausoma Lietuva“, stiprėjo. J. Žemaitis Šiluvoje vadovavo valsčiaus komitetui, dalyvavo aktyvių šiluviškių Vytauto Didžiojo šaulių sąjungos kuopoje, telkė žmones į Lietuvos laisvės armijos būrius. Drauge su Šiluvos ir Raseinių rezistentais padėjo leisti ir platinti pogrindžio laikraščius „I laisvė!“ ir „Nepriklausoma Lietuva“. 1944 m. pradžioje būrė Šiluvos vyrus į Vietinę rinktinę: susirinko apie 150 žmonių, kurie įstojo į jo vadovaujamą 310-ąją batalioną. Vokiečiams išblaškius rinktinę, J. Žemaitis grįžo į Šiluvą, čia nelegaliai gyveno, su pogrindininkais svarstė, kaip organizuoti pasipriešinimą artėjant sovietiniam režimui.

Kaip ir visoje Lietuvoje, nuo 1944 m. rudens Šiluvos apylinkių partizanai (Šiluvos–Tytuvėnų būrys), taip pat mokytojai ir moksleiviai priešinosi okupacijai. Šiluvos miestelio inteligentiją, moksleivius, ypač nuo 1948 m., sekė MGB agentai. Nemažai žmonių buvo represuoti. Tai mena ir Šiluvos kalnimo pastatų memorialas.

Šiluvos pakraštyje esančiame miškelyje sovietiniais metais buvo užkasta 11 partizanų. Buvusio politinio kalinio Jono Bučinsko lėšomis ir rūpesčiu toje vietoje dabar pastatytas paminklas.

1994 m. lapkričio 26 d. Šiluvoje buvo iškilmingai paminėtos partizanų vado generolo Jono Žemaičio 85-osios gimimo ir 40-osios mirties metinės. Jose dalyvavo vado sūnus Laimutis Žemaitis, J. Žemaičio bendražygė, buvusi partizanė, Juzė Ličkutė.

1996 m. liepos mėn. Šiluvoje buvo pastatytas išpūdingas koplytstulpis Jono Žemaičio atminimui įamžinti. Šiluva tapo tarsi jo gyvenimo ir veiklos simboliu epicentru.

Iš Šiluvos, pavažiavę apie 4 km į pietus link Kaulakių, įsukame į **Šilų mišką**.

Partizanės S. Žickutės-Oršvilienės ir kitų liudijimu, miške buvo didelė aikštelė, kur partizanai „anksčiau atlikdavo įvairius kovos pratimus“. 1950 m. birželio 13 d. susirinkus apie 200 partizanų, atvyko ir pats apygardos vadas Jonas Žemaitis. Prasidėjus susirinkimui, buvo suimtas ir nuginkluotas būrio vadas S. Nacas. Jį, surišę rankas, dvi valandas tardė. S. Nacas buvo apkaltintas išdavyste. Suimtas buvo ir kitas to būrio partizanas Antanas Keparutis, kuris tardomas prisipažino esąs KGB agentas: jis per susišaudymus nusukdavo kepurės snapelį ant pakaušio, kad rusai atpažintų. Vakarais A. Keparutis išeidavo iš būrio (jį vieną išleisdavo vadas S. Nacas) ir sutartoje vietoje kagėbistams palikdavo informacinį raštelį.

Įtariamus partizanus apklausė pats apygardos vadas J. Žemaitis. Paaiškėjo, kad sovietų saugumas A. Keparučiu buvo pavedęs prasiskverbti į partizanų vadovybę. Žinios apie išdavikišką jo veiklą pasiekė iš apygardos štabo, nes sovietų saugume dirbo pagrindininkų. Susirinkime partizanų teismas A. Keparučiu ir S. Nacui už išdavystę skyrė mirties bausmę.

Taigi Šilų miške buvo partizanų kovos pratimų, susirinkimų ir mirties bausmių išdavikams vykdymo vieta.

J. Žemaičio tėviškė – Kiaulininkai

Į pietus nuo Šilų miško – J. Žemaičio tėviškė. Iš kelio pasukus į dešinę, perėjus pailgą kalvą, galima apžiūrėti buvusios sodybos vietą, kuri yra vakarų pusėn besileidžiančio šlaito pradžioje. Dabar ten – arimas. Nuo šios kalvos atsiveria puiki apylinkių slėnių, kalvų ir miškų panorama.

Prieš karą tėviškės sodyboje Kiaulininkuose šeimininkavo Jono Žemaičio tėvo brolis Antanas. Tėvas Jonas Tauragės ir Kretingos regionuose dirbo valstybinių pažangios gyvulininkystės instruktoriumi, vertėsi pienininkyste, o 1936 m. vėl grįžo pas brolių Antaną į Šiluvos valsčiaus Kiaulininkų kaimą. Čia nusipirko žemės ir tėviškės ūkį padidino iki 24 ha. Pasistatė naują trobą – šiame šeimos lizde ketino gyventi likusį gyvenimą. Išlikusi nuotrauka (1938–1939 m.): J. Žemaitis su tėvu, motina, dėde Antanu, seserimi Kotryna ir svainiu Rapolu Juška prie tėvų namo – prieškarinė šeimos idilė.

Jonas Žemaitis lankydavosi gimtinėje tarnaudamas Lietuvos kariuomenėje, ilgiau joje apsistojo vokiečių okupacijos metais. Nuo 1942 m. dirbo Šiluvoje, 1944 m. vasarą, hitlerininkams išblaškius Vietinę rinktinę, vėl grįžo į Kiaulininkus. Artėjantį frontą ir sovietų kariuomenę pasitiko tėviškėje.

Jau 1944 m. rugsėjo pradžioje NKVD užnugario dalinių tarnyba apie J. Žemaitį teiravosi kaimyninėje sodyboje. Šis ėmė slapstytis toliau, tačiau artėjant žiemai vėl grįžo į tėviškę. Namuose įsirengė slėptuvę (po erdviu namu buvo dideli rūšiai), palaikė ryšį su besislapstančiais Lietuvos karininkais.

NKVD kareiviai atkakliai ieškojo J. Žemaičio. Šeima aiškino nieko apie jį nežinanti. 1945 m. sausį, per antrąjį apsilankymą, kaip svainis R. Juška liudijo 1989 m. partizanų kovų istorikei N. Gaškaitei, J. Žemaičiui padėjo dėdė Antanas, kai kareiviams neatidarė namų durų, kol Jonas nepasislėpė.

Sausio pabaigoje į slėptuvę pas kpt. J. Žemaitį atvyko LLA karininkų grupė ir pasiūlė vadovauti jos partizanams. Jis dar lūkuriavo, nes buvo susaistytas ankstesniais pagrindžio ryšiais, rūpinosi žmonos Elenos, kuri pateko į NKVD rankas, likimu. Iš ten pabėgusi, ji su sūneliu slėptis išvyko į Kauną.

1945 m. balandžio 23 d. į namus atėjus LLA organizatoriams, J. Žemaitis prisiekė ir tapo šios organizacijos nariu.

Birželio 2-osios naktį, atsiveikinęs su tėvais, J. Žemaitis, lydintas kelių partizanų, išėjo į partizanų būrį – stoji į kovotojo dėl Lietuvos išlaisvinimo kelią, kuriuoėjo iki pat mirties.

Jonui išėjus partizanauti, sribai suėmė tėvą. Nusivežę į Šiluvą, ne kartą jį smarkiai mušė, reikalaudami išduoti sūnų. Nebepakeldami tokių patyčių ir kankinimų, tėvai slapta pasitraukė į Palangą, po to slėpėsi pokario Klaipėdos griuvėsiuose, invalidų namuose.

Dar nenugriautuose tėvų namuose paskutinį kartą J. Žemaitis drauge su pora kovotojų apsilankė 1946 m. lapkričio 25-osios naktį. Ir pamatė, kad, nors namai dar nebuvo visiškai apleisti (juose tebegyveno naujakurys), nieko iš ankstesnio gyvenimo nebelikę. Neberado jis ir ieškomų daiktų (uniforminio švarko, kuri ketino atiduoti jaunam partizanui A. Vazniui-Algiui), nes viską buvo išgabenę sribai. Neužtrukęs tėviškėje, J. Žemaitis patraukė Žaiginio miško link. Miškas dabar tapo jo amžiniais namais.

Vėliau sodyba Kiaulininkuose buvo išdraskyta (namą sribai nugriovė, išvežė ir pastatė Tytuvėnuose), sunaikinta melioracijos darbų, pamiršta.

J. Žemaičio tėviškės sodybos vietą, sodą dar prisiminė buvę J. Žemaičio kaimynai, ir šiandien gyvenantys netoliese, kitoje kelio pusėje, Kiaulininkuose, Onutė ir Antanas Stasaičiai. A. Stasaitis minėtos kalvos dirvone parodė apytikslę jos vietą (2008 m. spalį), papasakojo, kaip į iškastą duobę buvo sustumti sodybos likučiai.

Ši reikšminga istorinė memorialinė vieta – J. Žemaičio tėviškė – bus pažymėta partizanų atminimą įamžinančiu ženklu.

Simboliška, kad nuo Kiaulininkų – J. Žemaičio, garsaus XX a. vidurio laisvės kovotojo, tėviškės – tik už 7 km (tiesia linija) į pietryčius yra Pasandravys – žymaus tautos žadintojo poeto Maironio gimtinė (greta ir jo

tėviškė – Bernotai). J. Žemaitis suprato Maironio patriotizmo reikšmę. Sunkią valandą, ramindamas susigraudinusią ryšininę, artimiesiems yra sakęs (Kazimieros Rašimaitės-Stankienės liudijimu): „Nereikia, ašaromis niekam nepadėsi. Kiekvienas, kaip gali, taip kovoja. Maironio kaimynai juk esame, prisiminkim, kokią meilę Tėvynei jis turėjo, ir bus lengviau.“

Nuo Kiaulininkų apie 12 km į pietryčius, dešiniajame Dubysos krante, jos ir Alkupio santakoje (apie 9 km į rytus nuo Raseinių), Pakapurnio kaime – artimiausio J. Žemaičio bendražygio, žymaus partizanų organizatoriaus Petro Bartkaus-Žadgailos gimtinė (pastatytas paminklinis akmuo) (žr. toliau).

Iš Kiaulininkų vykstame atgal į Šiluvą, pro ją pasukame link Lyduvėnų. Dešinėje kelio pusėje, už trijų kilometrų nuo jo, Palapišių miške netoli Pyragių, į vakarus nuo Šiluvos –

1946 m. liepos 6 d. Palapišių–Pyragių mūšio vieta

Čia iš minėto Sandravos miško persikėlė J. Žemaičio vadovaujamas Žebenkšties rinktinės branduolys ir išsikūręs rinktinės štabas pradėjo spausdinti laikraštėlį „Alio“ (tiražas – 20–25 egz.).

Stovyklą partizanai įrengė dviejų lygių: kalno papėdėje abipus kelio buvo 14 bunkerių, apsuptų giliais (žmogaus aukščio) apkasais su kulkosvaidžių lizdais. Čia išsidėstė Vinco Lazdausko-Virgio būrys. Kalno viršūnėje – gerai užmaskuota aukštutinė stovykla – 13 bunkerių, 11 kulkosvaidžių lizdų. Šiose pozicijose ištvirtino šiluvieškiai – P. Morkūno būrys, kurį sudarė daug uniformuotų kovotojų. Taigi iš viso buvo įrengti 25 kulkosvaidžių lizdai, iš kurių buvo galima apšaudyti visus į kalvą vedančius takus.

Vienais duomenimis, stovykloje buvo apie 25–30 žmonių. Partizanų ryšininė Novogrockienė teigė, kad joje nuolat gyveno apie 80 partizanų. Prieš liepos 6 d. mūšį iš jų 30 žmonių buvo išvykę vykdyti įvairių užduočių (A. Vaišvila).

Partizanė J. Ličkutė prisimena, kad abiem būriams vadovavęs karininkas J. Žemaitis dėvėjo Lietuvos kariuomenės uniformą be antpečių. Aukštutinėje stovykloje jis buvo iširengęs atskirą bunkerį, kuriame turėjo radiją, klausėsi Vakarų radijo stočių, rašomąja mašinėle spausdino išakymus, informacijas, radijo stočių suvestines. Vakaraus ateidavo ir į kitus bunkerius, pasakodavo, ką girdėjęs per užsienio radiją. Ramino: „Laukiame Vakarų pagalbos. Turėkim vilties.“ J. Žemaitis darė malonaus, švelnaus žmogaus išpūdį. Palapišių miške jį du kartus aplankė žmona.

Vienas iš gyvenamųjų bunkerių buvo gana erdvus, medinėmis grindimis. Jame stovėjo miegamieji gultai, stalas, geležinė plytelė valgiui ruošti. Slėptuvės gale – užmaskuotas langelis. Netoli bunkerio vyrai buvo net iširengę skersinį („turniką“) mankštintis. Čia gegužės vakarais girdėdavosi Šiluvos bažnyčioje vykstančių pamaldų giesmės. Čia, Palapišių miške, į par-

tizanų eiles buvo priimami nauji kovotojai. Jie prisiekdavo, įsipareigodavo „nepasiduoti, nepabėgti, neišduoti“.

Iš miške surinktų „zuičio kopūstų“ buvo verdama sriuba. Šalia bunkerio sirpo žemuogės, bet knibždėjo gyvačių.

Rūpindamasis maistu, būrys kartą buvo užpuolęs Skaraitiškės kaimo parduotuvę. Sviesto partizanai gaudavo užpuolę į Tytuvėnų geležinkelio stotį jį iš Šiluvos pieninės gabenančius darbuotojus. Viena Juškaičių kaimo gyventoja dažnai atnešdavo medaus. Pyragių kaimo moterys keptavo duoną, skalbdavo partizanų baltinius. Kovotojai maudydavosi ūkininko Renčio pirtyje. Į Palapišių stovyklą ateidavo ir Šiaulių būrio partizanų. Taip gyven-ta iki liepos.

1946 m. liepos 5 d. suimtas ir kankinamas partizanas enkavėdistams pa-rodė stovyklos vietą. Liepos 6 d. partizanus atakavo 62 MVD kariuomenės, Lyduvėnų geležinkelio stoties įgulos kareiviai ir 15 stribų būrys.

J. Ličkutė pasakojo apie šį laikotarpį. Išaušo gražus liepos 6-osios rytas, miškas aidėjo nuo paukščių balsų. Ant geležinės krosnelės virė pusryčiai, o dauguma būrio (žemutinio) vyrų buvo išėję į žygį. Stovykloje (žemutinėje?) buvo likę tik 5 partizanai. Sargybą stovyklos prieigose ėjo Petras Lukauskas. Apie 10 (ar 12) val. staiga nuaidėjo sargybinio šūvis. Netrukus jis atbėgo ir pranešė, kad stovyklą supa rusai. Iš bunkerio išbėgęs J. Žemaitis liepė vi-siems rengtis kautynėms. Šalia bunkerio nuo karo buvo išlikę apkasai. Ant jų krašto tuoj buvo pastatyti kulkosvaidžiai.

Greitai pasirodė užmėtę žemutinę ir atakuojantys aukštutinę stovyklą, išsiskleidę kovos rikiuote rusų kareiviai. Partizanai prisileido juos kuo ar-čiau ir pradėjo šaudyti. Užvirė mūšis, tratėjo kulkosvaidžiai, automatai, aidėjo šautuvų salvės, sproginėjo granatos, partizanų mėtomos žemyn per beržynėlių ir puolančius kareivius. Stipri ugnis neleido pajudėti, tad jie slaps-tėsi už kelmų, medžių kamienų. Buvo girdėti keiksmi, sužeistųjų ir mirš-tančiųjų šauksmai ir dejonės. Kautasi apie valandą. Šovinių atsargos ėmė sekti, o priešas per raciją šaukėsi pagalbos iš Raseinių, Kalnųjų įgulų.

Kautynėms vadovavęs J. Žemaitis davė komandą veržtis iš apsupties į netoli esančią pelkę, link Dubysos. Vos tik partizanai pakilo iš apkasų, dar įnirtingiau ėmė kalenti rusų kulkosvaidžiai. Vėl teko slėptis. Priešo kulka persovė ant J. Žemaičio peties kabėjusią planšetę, užsikirto jo vokiškas au-tomatas...

Surinkę visus kulkosvaidžius ir kitus ginklus, partizanai antrą kartą šoko iš apkasų ir puolė į nendryną. Tuo metu žuvo jų kulkosvaidininkas. Partizanai nukovė (pagal enkavėdistų ataskaitą) 1 karininką ir 6 kareivius, 5 kareiviai buvo sužeisti. Žuvo 1 partizanas.

Išsiveržę iš apsiausties partizanai bėgo link Vičaičių kaimo. Nuo kal-vėlės buvo matyti keliu važiuojančios karinės rusų mašinos, kuriomis at-

vyko daugiau prieš karių. Diena jau krypo vakarop, ir jie nesiryžo „šukuoti“ miško.

Partizanai mažais būreliais (7–8 žmonės) patraukė link Betygalos, į Sandravos miškus, o J. Žemaitis su štabo grupe (15 partizanų) – į Žaiginio mišką (pietryčiau nuo Šiluvos) ir pasiekė Tyrelių pelkes (vakariau nuo Tytuvėnų). Netrukus jose J. Žemaitis susitiko su Šiaulių (Vytauto Didžiojo) rinktinės vadu J. Belaglovu-Algiu.

Po Palapišių–Pyragių mūšio užimtoje partizanų stovykloje priešui teko: 3 kulkosvaidžiai, 1 automatas, 5 šautuvai, 1 pistoletas, 23 granatos, 100 jų sprogdiklių, 3 327 įvairaus kalibro šovinių, 1 rašomoji mašinėlė, 1 radijo imtuvas, 28 įvairios raketos, 8 kulkosvaidžių dėklai, 1 kulkosvaidžio vamzdis, 50 rankovių antsiuvų su ženklu „LLA“ (Lietuvos laisvės armija), štabo dokumentai.

Iš paimtų dokumentų enkavėdistai sužinojo, kad stovykla buvo Žebenkšties rinktinės štabas, jam vadovavo Lietuvos kariuomenės kapitonas Juozas Čeponis-Budrys ir Jonas Žemaitis-Darius. Po mūšio konspiraciniais sumetimais Žebenkšties rinktinė buvo pavadinta Šerno, kiek vėliau – Savanorio vardu.

Palapišių–Pyragių mūšyje enkavėdistai gavo gerą atkirtį. Todėl vėliau jie savo ataskaitose pabrėždavo, kad negalima pulti partizanų neturint aiškios jėgų persvaros.

Toliau važiuojant Šiluvos–Lyduvėnų keliu pasiekiamas

Lyduvėnų miškas

Po paskutinio naktinio apsilankymo Žaiginio miške J. Žemaitis 1947 m. sausio mėn. jau buvo Lyduvėnų miške. Nuolatinės vietos, kur būtų galėjęs įsikurti štabas, rinktinė neturėjo – pareigūnai nuolat buvo žygyje. O sovietinė kariuomenė ir toliau siautėjo, suiminėjo gyventojus.

Nuo Lyduvėnų į šiaurę (Kelmės link) už 8 km, prieš Laugalio gyvenvietę, sukame kairėn (į pietvakarius, link Gailių), į mišką. Pavažiavę apie kilometrą, kairėje esančiu miško keliuku palei melioracijos griovį pasiekiamė kelelių sankryžą, kurioje stovi Virtukų mūši menantis memorialinis Vyčio kryžiaus ženklas (žr. nuotraukas).

1945 m. liepos 22 d. Virtukų mūšis

Sovietinė kariuomenė 1945 m. vasarą vykdė plačius puolimus – vadinauosius miškų „valymus“. Antroje liepos pusėje smūgis buvo nukreiptas į Raseinių apskritį, visai operacijai vykdyti sutelkta 5 800 kareivių.

Liepos 22 d. NKVD kariuomenė apsupo partizanų stovyklą Virtukų miške (apie 11–12 km į pietryčius nuo Kelmės ir šiaurvakarius nuo Šiluvos).

Jame buvo apsistoję kapitonų J. Čeponio ir J. Žemaičio vadovaujami 4 **Vėgėlės rinktinės** būriai, 54 (atsiminimuose nurodomas ir kitas skaičius – 68) partizanai (tarp jų 5 moterys). Jie buvo iširengę gerai įtvirtintą stovyklą, išsikasę žiedinei gynybai pritaikytus apkasus.

Stovyklą, apie kurią pranešė šnipai, puolė apie 1 500 kareivių ir stribų. Partizanai sėkmingai atremdavo dešimteriopai gausesnio priešo atakas. Mūšis tęsėsi tris (kai kur nurodoma – penkias) valandas. Apkasuose partizanai gynėsi 6 kulkosvaidžių, 24 automatų, 14 šautuvų, pistoletų bei granatų ugnimi, tačiau greitai baigėsi šoviniai. Priešui įgijus persvara, Vėgėlės rinktinės kovotojai nutarė trauktis ir išsiveržė iš apsupties žiedo. Atsitraukimą savanoriškai dengė gretimo Liolių miestelio vyrai. Kai baigėsi ir jų šaudmenys, visi 9 žuvo didvyrių mirtimi. Iš viso žuvo 15 partizanų (tarp jų 3 moterys): Gailius-Berankis, Globys, Jankauskas-Žirgas, Kelmės gimnazistas Jankauskas-Katinas (20 metų), P. Markevičius-Pranckus, Rožanskas-Banys, Rudis-Stumbras, Venslauskas-Balandis, Lydys, Vyturys, štabo ryšininkė Janina Elzbergaitė-Lelija (20 metų), gydytoja Janina Čepaitė-Žibutė, Gailiūtė-Voverė (20 metų) ir kiti, 2 buvo sužeisti. Žuvusiųjų kūnus okupantai nuvežė į Raseinius ir išniekino prie paminklo „Žemaitis“.

Partizanų nuomone, šiame mūšyje žuvo daug sovietinių kareivių ir jų talkininkų. Apie mūšį vienam iš atsiminimų autorių, tuo metu Viduklės partizanų būrio, vėliau įtraukto į Žebenkšties rinktinę, vadui S. Bubului yra pasakojęs jo dalyvis kapitonas J. Čeponis.

J. Žemaitis ir apie 30 vyrų, nešdami 3 sužeistuosius, iš Virtukų patraukė Vilkiškių kaimo link, apsilankė Rinkšelių kaime, į pietryčius nuo Šiluvos (apie 16–18 km einant tiesiai nuo mūšio lauko), ir įsikūrė žiemai Sandravos miško pelkės saloje.

Virtukų miško mūšis su čekistų kariuomene parodė, kad partizanams pozicinis karas su gausia okupacine kariuomene yra nepriimtinas. J. Žemaitis suprato reorganizacijos ir nedidelių būrius būtinybę, nes tokius dalinius priešui būtų sunkiau aptikti.

Iš Virtukų miško vykstant atgal pro Laugalį, vėl padubysiu pro Lyduvėnus iki Šiluvos–Raseinių kelio, pervažiauvus per Dubysos tiltą, kelio dešinėje matyti

Bedančių miškas (dab. Dubysos regioninis parkas)

Jis dar vadinamas (pagal kitos vietovės vietovardį) ir **Velpesių mišku**. Būtent į šį mišką 1945 m. birželio pradžioje, palikęs tėviškę, atvyko J. Žemaitis kartu su LLA organizatoriumi P. Bartkumi. Čia bazavosi psk. J. Venclausko ir Vileikio būriai (apytiksliai 25 partizanai). Susitikus su kpt. J. Čeponiu iš naujo buvo sudarytas Vėgėlės rinktinės štabas. Vadu liko J. Čeponis, štabo viršininku buvo paskirtas kpt. J. Žemaitis-Darius, Organizacinio skyriaus

vadu ir Ryšių skyriaus viršininku – ltn. P. Bartkus. Vėgėlės rinktinę sudarė 15–20 partizanų būrys, veikęs Šiluvos valsčiuje, kitas – apie Lyduvėnus, 10 partizanų būrys – Šiluvos–Tytuvėnų valsčiuose, prie Dubysos – 15–20 partizanų būrys, rinktinės štabo apsauga. Apie 60 kovotojų (4 būriai) rinktinėje daugelis nebuvo tarnavę kariuomenėje, nemokėjo naudotis ginklais, nepratę prie kariškos drausmės. Čia buvo mokomi kovotojai, kuriami norminiai dokumentai.

Žebenkšties rinktinės vadai J. Čeponis ir J. Žemaitis išleido keletą įsakymų drausmei, stovyklų apsaugai užtikrinti ir kt. Ypač siekta, kad būriai nesielgtų savavališkai bausdami išdavikus, kolaborantus, kad bausmes vykdytų tik gavę raštišką rinktinės vado leidimą. Taigi nuo pat veiklos pradžios dėtos pastangos, kad nebūtų vykdomi nepagrįsti nuosprendžiai.

Bandydamas sujungti besislapstančių asmenų grupes, Žebenkšties rinktinės štabo branduolys jau birželio mėn. iš Bedančių miško persikėlė arčiau Šiaulių, išsirengė stovyklas Kelmės valsčiaus miškuose.

Raseiniai

1921 m. Jonas Žemaitis Raseiniuose baigė 1-ąją valstybinę gimnazijos klasę, čia mokėsi ir toliau. 1926 m. baigęs 6 gimnazijos klases, išvažiavo į Kauną, įstojo į Karo mokyklą.

Karo metais, dirbdamas Šiluvoje, jis atvažiuodavo į Raseinius, kooperatyve gaudavo pagrindžio spaudos. Čia J. Žemaitis susitiko su gen. S. Zaskevičiumi, kuris nurodė kurti nepriklausomus nuo vokiečių okupacinės valdžios „Laisvės šaulių“ būrius. 1943 m. rudenį stoti į šią pagrindinę organizaciją buvo pasiūlyta ir Raseinių apskrities viršininkui P. Gužaičiui, jam pavesta palaikyti ryšį su J. Žemaičiu. Šiluvos patriotai seniūnas P. Mockus, J. Žemaitis ir kiti, apie 15–20 žmonių, įstojo į P. Gužaičio kuriamą Vytauto Didžiojo šaulių sąjungos kuopą. Formuojant Vietinę rinktinę, J. Žemaičiui buvo pavesta burti Šiluvos ir Tytuvėnų vyrus.

Antrosios sovietinės okupacijos metais, nuo 1944 m. pabaigos, Raseinių apskrityje kovojo 19 partizanų būrių, 2 000 žmonių (matyt, įskaitant ir neginkluotus asmenis). Į šią kovą įsitraukė ir J. Žemaitis ir įnešė savo svarų indelį.

1995 m. liepos 22 d. Raseiniuose buvo surengtos iškilmės (Viduklės partizanų būrio vado Stepono Bubulo ir Raseinių politinių kalinių iniciatyva) Virtukų mūšio 50-mečio sukakčiai ir Kęstučio apygardos laisvės kovotojams paminėti.

Į vakarus nuo Raseinių, kelio kairėje, ties Dumšiškiais, Vedecko ažuolyne, sovietinės okupacijos metais buvo užkasta per 100 Kęstučio apygardos partizanų. Dabar čia įrengtas memorialas, paminkliniai duobių kontūrai.

Raseinių kapinėse tarp kitų Lietuvos partizanų palaidotas ir **kpt. Juozas Čeponis-Tauragis**, gimęs 1907 m. liepos 22 d. Dumšiškio kaime, Raseinių apskrityje.

1929 m. J. Čeponis baigė Raseinių gimnaziją, 1931 m. – Karo mokyklą, įgijo jaunesniojo leitenanto laipsnį. 1935 m. jam buvo suteiktas leitenanto, o 1939 m., baigus Artilerijos karininkų kursus, lapkritį – kapitono laipsnis. 1940 m. rugsėjo 24 d. J. Čeponis buvo paskirtas Raudonosios armijos 619-ojo artilerijos pulko baterijos vadu. Kilus Vokietijos ir SSRS karui, iš jos pasitraukė: armija paliko Pabradės poligoną. 1944 m. – Vietinės rinktinės 309-ojo bataliono 2-osios kuopos vadas. Vokiečiams ją likvidavus, kurį laiką slapstėsi.

J. Čeponis – vienas pirmųjų Žemaitijos partizanų organizatorių, LLA Vanagų padalinio (Raseinių apskrityje) vadas, vėliau – Kęstučio apygardos Žebenkštis ir Vaidoto rinktinės vadas, pirmasis J. Žemaičio partizaninės kovos mokytojas, kartu vadovavęs Virtukų mūšyje, žuvęs – susisprogdinęs enkavėdistams apsupus sodybą 1948 m. sausio 16 d. Ariogalos valsčiuje, Pagausančio kaime (Juodaičių apylinkė). Partizanų vadovybė jam suteikė Laisvės kovų karžygio vardą. 1998 m. J. Čeponiui buvo suteiktas majoro laipsnis (po mirties).

Raseiniuose gimė (1923 m. birželio 13 d.) ir gyveno **J. Žemaičio bendražygis partizanų kapitonas Antanas Bakšys-Germantas**. 1941 m. baigė gimnaziją. 1944 m. – Vietinės rinktinės karys. Pasibaigus karui mokytojavu pradinėse mokyklose. Buvo suimtas, paleistas dar kurį laiką dirbo Raseinių gimnazijoje, o 1947 m. lapkričio mėn. išėjo į mišką.

Partizanų Vaidoto rinktinės, nuo 1949 m. birželio – Kęstučio apygardos, nuo 1951 m. – LLKS Jūros srities vadas. LLKS prezidiumo sekretorius, nuo 1952 m. sausio 30 d. – J. Žemaičio pavaduotojas. Slaptos, visą Lietuvą apimančios, jaunimo organizacijos – Vyčių sąjungos – kūrėjas. Lankėsi J. Žemaičio bunkeryje Šimkaičių miške. Didvyriškai žuvo 1953 m. sausio 17 d. Kelmės rajone.

Raseinių krašto istorijos muziejuje nuo 1995 m. veikia Kęstučio apygardos partizanams skirta ekspozicija. Joje yra J. Žemaičio paskutinės vadavietės Šimkaičių girioje maketas, kurį kuriant remtasi ir Elenos Palubeckaitės, kartu su J. Žemaičiu buvusios brolio bunkeryje – paskutinėje J. Žemaičio vadavietėje, liudijimais. Eksponuojami ir kai kurie joje rasti daiktai (žr. fonotruašką).

J. Žemaičio bendražygio Petro Bartkaus-Žadgailos, poeto Alkupėno, gimtinė

Apie 9 km į rytus nuo Raseinių, **Pakapurnio kaimo** (miško) pakraštyje, Dubysos dešiniajame krante, ten, kur įteka Alkupas, yra žymaus partizaninio judėjimo vado, artimiausio J. Žemaičio bendražygio, kaip įrašyta

1995 m. pastatytame paminkliniame akmenyje, „LLKS Prezidiumo nario, Lietuvos partizano, poeto Alkupėno, majoro Petro Bartkaus (1925–1949 m.) gimtinė“.

Kovos kelią P. Bartkus pradėjo 1944 m. su ginklu rankose gindamas gimtąjį kaimą nuo raudonųjų partizanų. Antrosios sovietinės okupacijos pradžioje pasitraukęs į mišką, kovojo ir organizavo rinktines visoje Žemaitijoje, užmezgė ryšius su Dainavos ir Tauro apygardomis. Talkino J. Žemaičiui. LLKS deklaracijos bendraautoris, jos prezidiumo sekretorius, nuo 1948 m. balandžio – Prisikėlimo apygardos vadas. Kaudamasis žuvo 1949 m. rugpjūčio 13 d. Radviliškio rajone, Užpelkių miške. Žuvusieji buvo išniekinti Radviliškio MGB kieme, suversti į apleistą šulinį. Atkūrus nepriklausomybę, perlaidoti Radviliškio kapinėse.

Po mirties P. Bartkus apdovanotas Laisvės kovų kryžiumi su kardais, jam suteiktas Karžygio garbės vardas.

Partizanų vadas, poetas Alkupėnas (gimtinė prie Alkupio, senovės šventupio), sukūrė eiles „Tėvynei“ (1945 m. gegužė):

„Dėl Tavęs, o Tėvyne, šiandien aš kovoju,

Dėl Tavęs, dėl Tavųjų vaikų!

Dėl Tavęs ir gyvybę statau į pavojų,

Tavo laisvei tuo kelią grindžiu.

<...>

Bet vis tiek nei kovos, nei vargų aš neboju,

Nes Tave, o Tėvyne, myliu!“

(Leidiniuose „Laisvės kovotojams“; „Kovos keliu žengiant“, 1991)

Į šį Pakapurnio kaimą pas Stulgaičius užsukdavo ir J. Žemaitis. Jis taip pat lankydavosi kitose vietovėse į pietryčius nuo Raseinių: Kubetkiškiuose, kiek piečiau nuo Girkalnio – Pakalniškiuose.

Nuo Raseinių važiuojant Eržvilko keliu, už autostrados, pravažiavus Gervinės, Beržų gyvenvietes, kairėje kelio pusėje, už Šlynos upelio, yra **Aukštašlynio kaimas** (Raseinių valsčius).

Aukštašlynyje prie miško – Kęstučio apygardos ryšininkės Eleonoros Grigalavičiūtės gimtinė ir tėvų namai. Čia dažnai užeidavo partizanai, vykdavo jų pasitarimai. Nuo 1945 m. pavasario E. Grigalavičiūtė buvo užmezgusi ryšį su partizanais. Ji pasakojo, kad Jonas Žemaitis drauge su Juozu Čeponiū ir Algimantu Zaskevičiumi pas juos užsuko po Virtukų kautynių ir apie jas daug kalbėjo. Grigalavičių namuose J. Žemaitis lankėsi ne kartą. Labai mėgdavo „papolitikuoti“, pasikalbėti su ryšininkės tėvu. Buvusi ryši-

ninkė prisimena, kaip 1947 m. Velykų vakarą pas juos atėjęs J. Žemaitis su grupe partizanų – visais štabo vyrais – pareiškė, kad nuo šios dienos privalanti pasitraukti iš namų ir pereiti į pogrindį, nes jie esą išduoti. Partizanė, dar legaliai gyvendama, gavo užduotį nakčia vežimu pervežti ginklus iš Viduklės į Raseinius. Atlikusi pavedimą, ryte paliko namus. Po poros valandų jos jau atėjo ieškoti! J. Žemaičio išžvalgumas ir skubėjimas pasiteisino.

Būnant apygardos ryšininke, E. Grigalavičiūtei teko gabenti J. Žemaičio dokumentus ir iš Dukto miško (pietryčiau nuo Šiaulių).

1947 m. balandį J. Žemaitis ryšininčės namuose paliko pasaloje sužeistą (kulka suskaldė klubo kaulą) savo bendrakeleivį, kartu vykusį į planuotą apygardų pasitarimą, P. Bartkų. Grįžus jo aplankyti sužinota, kad žuvo Kėstučio apygardos vadas J. Kasperavičius. Taip klostėsi gyvenimas šioje sodyboje prie kelio.

Pavažiavus kiek toliau Eržvilko link, ties posūkiu link Vadžgirio, prie Paupio miško –

Giegiai – 1947 m. gegužės 20–25 d. pasitarimo vieta

Netoli Aukštašlynio, prie kelių sankryžos, 2002 m. pastatytas stogastulpis su Vyčio kryžiumi ir įrašu (žr. nuotrauką), kad Paupio (Paupinės) miške (čia partizanai buvo išikūrę jau 1945 m. balandį) ties Giegių (Gėgių) kaimu 1947 m. gegužės 20–25 dienomis vyko Jungtinės Kėstučio apygardos vadų pasitarimas. Jame dalyvavo apygardos skyrių viršininkai J. Jonulauskas, P. Bartkus, Lydžio rinktinės vadas H. Danilevičius-Vidmantas, Savanorio rinktinės vadas J. Žemaitis-Matas, išrinktas apygardos vadu.

Jungtinė Kėstučio apygarda buvo įkurta 1946 m. rugpjūčio–spalio mėnesiais. Jos vadu išrinktas aviacijos j. ltn. Juozas Kasperavičius. Tačiau dėl Markulio-Erelio išdavystės prie Batakių atskleistame JKA štabo bunkeryje 1947 m. balandžio 12 d. žuvo apygardos vadas J. Kasperavičius-Visvydas ir adj. A. Biliūnas-Džiugas, kurie, sunaikinę dokumentus, susisprogdino. Dabar naujai išrinktam apygardos vadui reikėjo iš naujo burti štabą, ieškoti pareigūnų. 1948 m. pavasarį J. Žemaičio-Vytauto vadovaujamoje apygardoje jau buvo suformuotos kelios rinktinės (Knygnešio – Birutės, Lydžio – Aukuro, Vaidoto).

Štabas buvo įkurtas į šiaurę nuo Kryžkalnio (Kušleikiuose). Tuo metu plėtoti ryšiai su kitomis apygardomis, suaktyvėjo „Laisvės varpo“ leidyba, bet partizanų veiklos sąlygos 1948 m. tapo blogesnės, žuvo daug partizanų ir jų vadų, buvo suimta nemažai partizanų rėmėjų, bet J. Žemaitis toliau dirbo savo organizacinį darbą.

Nuo Giegių pro Vadžgirį atvykstame į Šimkaičių mišką.

Šimkaičių miškas – paskutinė J. Žemaičio vadavietė

Vyriausiasis Lietuvos partizanų vadas J. Žemaitis Šimkaičių miške (Kęstučio apygardos Vaidoto rinktinės Mindaugo būrio vado J. Palubecko-Simo bunkeryje, apie 4 km į pietryčius nuo Pavidaujo) išbuvo pusantrų metų – nuo 1951 m. lapkričio pabaigos iki 1953 m. gegužės 30-osios – suėmimo dienos (atsarginis bunkeris buvo gretimame Pavidaujo miške).

Ypač sunku buvo, kai 1951 m. gruodžio pradžioje jis tapo ligoniu. Šeimininkės našta teko partizanei Elenai Palubeckaitei. Jos brolis Juozas rūpinosi produktais ir ryšiu, buvo asmeninis sargybinis. Elena prisiminimuose rašo, kad valgį virdavo primusu (kurio kaminas buvo išvestas pro išpuvusį medį) naktį, kad niekas nepastebėtų jokio dūmelio. Vandens eidavo parsinešti iš netoliese tyvuliuojančio aukštomis žolėmis apaugusio šaltinėlio. Kai ten pasirodyti būdavo pavojinga – prisnigdavo arba miške siautėdavo enkavėdistai, – vandenį sėmdavo iš duobutės – po laipteliais iškasto šulinėlio.

Maitinosi kukliai, nes net ir norintys padėti žmonės, kolūkiuose prispausti, mažai ką turėjo. Produktų prašydavo (arba pirkdavo) tik iš gerai pažįstamų, patikimų žmonių. Kiekvieną kartą grįžtant į bunkerį reikėjo ypač stropiai naikinti pėdsakus. Kai rudenį prikrisdavo lapų, įmintas pėdas Elena atsargiai užžerdavo šluotele. Laimė, kad žiemą netoliese keliu važiuodavo miško kirtėjai, kurie šakomis nušluodavo visus pėdsakus.

J. Žemaitį gydžiusi gailestingoji sesuo Marija Žiliūtė ilgiau nepalikdavo ligonio. Buvo bijoma, kad ji, išėjusi į kaimą, nebūtų suimta. M. Žiliūtės saugumiečiai ieškojo seniai. Tad ji eidavo tada, kai to būtinai reikėjo – vaistų.

Bunkeryje nusistovėjo tam tikra tvarka. Lauko reikalus atlikdavo naktį. Tualetu kibirą išnešdavo ir išpildavo į kelmo drevę, kad neliktų pėdsakų. Bunkerį vėdindavo atvėrę angą. Į medžių pašaknes buvo išvesti ventilacijos vamzdžiai, tačiau ilgiau neatvėrus vėdinimo angos, slėptuvėje imdavo trūkti oro. Naktį būdavo dirbama ir pietaujama, paryčiais švintant visi guldavo poilsio. Pavakariais užkąsdavo, o sutemus kildavo prie darbų.

Ypač paskutinę žiemą buvo sunku. Bunkerio gyventojai liko atskirti nuo pasaulio. Akumuliatorius išsikrovė, radijas nebeveikė. Žibalą taupė, lempą degdavo retai. Pasnigus beveik neišeidavo iš bunkerio, bijojo palikti pėdsakų. O bunkeris, J. Palubecko duomenimis, tebuvo 2x3 m ploto ir apie 1,80 m aukščio. Taip net išgyventi buvo labai sunku, o aplink vis labiau siautėjo MGB agentai ir šnipai. Tačiau vilties žiburėlis neužgeso.

Tuo metu sovietinio režimo vykdytojai dar labiau suaktyvino šnipų veiklą, dar įnirtingiau persekiojo ir kankino žmones, kol nustatė J. Žemaičio veiklos regioną Šimkaičių girioje.

Buvo sutelktos aplinkinės sovietinės agentūrinės pajėgos, tiriamos net moksleivių antisovietinės bylos, verbuojami nauji agentai, vykdomos ma-

sinės operacijos vietos miškuose, ypač Šimkaičių, šukuojami ištisi jų kvar-
talai, laikomi po porą parų apsupti kareivių grandinėmis, apjuosti signali-
zacijos vielomis.

Iš įvilioto į pašalą ir klasingai suimto J. Palubecko kankinimais išgavus
duomenis apie J. Žemaičio bunkerio vietą, buvo surengta karinė operacija.
Raseiniuose ir Jurbarke sutelkta vidaus kariuomenė, parengtas specialios
paskirties būrys, kuris turėjo šturmuoti bunkerį, smogikai, NKVD čekistai,
tarnybiniai šunys. Šios pajėgos Šimkaičių miške tamsoje apsupo bunkerį.
Apie 11 val. bandyta išiveržti pro įėjimo angą. Pro vėdinimo angą išviedus
specialias granatas, jame buvę žmonės buvo apsvaiginti dujomis. Taip be
sąmonės, sužeisti granatos skeveldrų, iš bunkerio kabliais buvo ištraukti
J. Žemaitis, partizanės medicinos seselė M. Žiliūtė ir E. Palubeckaitė. Suriš-
tomis rankomis jie buvo išvežti į Vilnių įkalinti ir tardyti.

Iš bunkerio buvo paimtas automat, 3 pistoletai, granata, 150 šovinių,
ten saugota korespondencija. Taip nurodoma vėlesniame LSSR MVD rašte
SSRS MVD vadams L. Berijai ir S. Kruglovui (LKA, t. 13, p. 190). O 1953 m.
gegužės 30 d. akte, surašytame čia pat, Šimkaičių miške, paimti ginklai ap-
rašyti tiksliau, šaudmenų nurodyta daugiau: 1 čekiškas automat „Škoda“;
3 šio automato dėtuvės; 2 granatos F-1; 204 čekiško automato šoviniai; 3 pis-
toletai (iš jų 2 „Valter“); 6 pistoletų dėtuvės; 52 šautuvo šoviniai; kompasas;
dokumentai; laikraščiai (LYA, f. K-1, b. b. 33960/3, t. I, l. 19).

J. Žemaičio archyvas buvo užkastas netolimame Lapgirinės miške. Čia
cinkuotose dėžėse partizanai laikė ir šovinius.

Paskutinė J. Žemaičio vadavietė – bunkeris Šimkaičių girioje – tapo lais-
vės kovų atminimo memorialu. Iki 1995 m. lapkričio 26 d. atminimo iškil-
mių p. Alfonso Šulco iniciatyva, padedant apylinkių gyventojams ir Kauno
VRM 1-ojo pulko kariams, J. Žemaičio-Vytauto bunkeris buvo atkurtas. Gre-
ta pastatytas šią memorialinę vietą žymintis paminklinis akmuo.

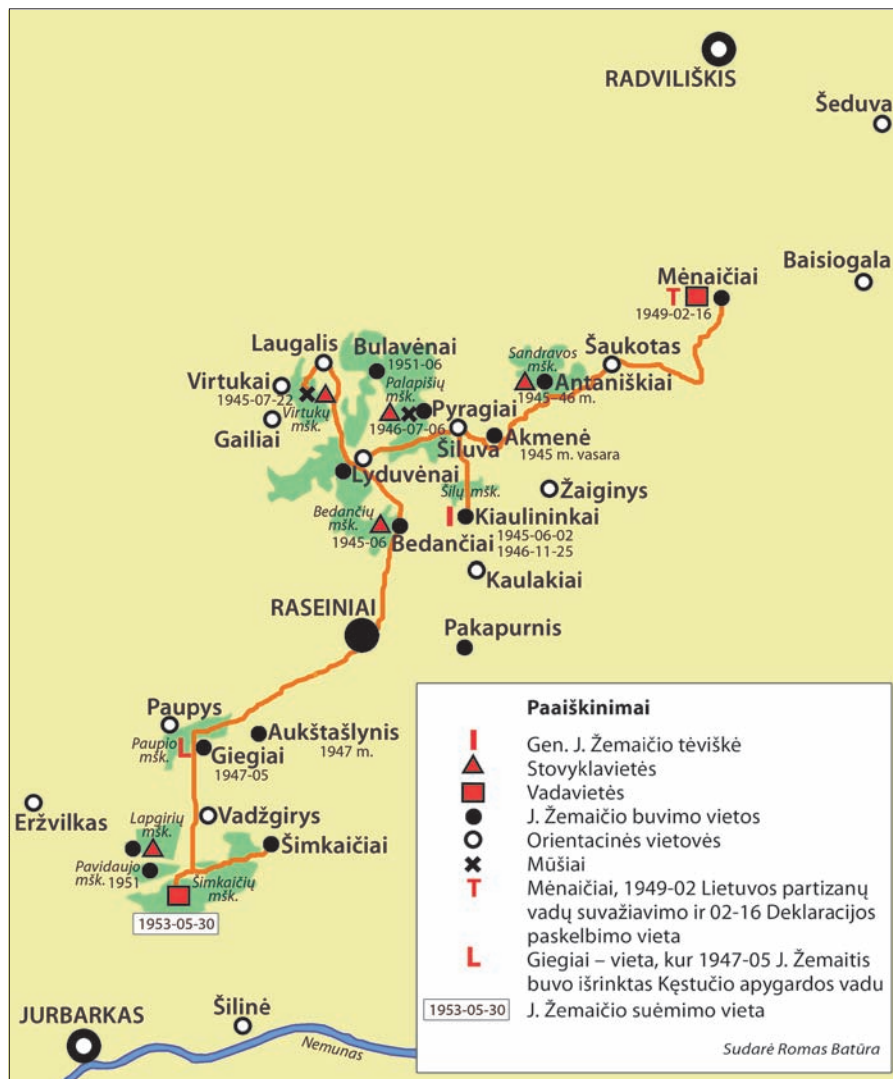
Nuo miško žeminės apie 10 km į rytus yra

Šimkaičių miestelis

Čia tuo metu, kai vyko minėti įvykiai, buvo dislokuotas sovietinis ka-
reivių dalinys, įkurta stribų būstinė. Greta miškelio, pakraštyje, pastatytas
paminklas – akmenų piramidė žuvusiesiems dėl Lietuvos laisvės 1945–1957
m. Paminklo plokštėje išvardyti daugiausia Vadžgirio regiono gyventojai,
bet jis mena ir nežinomus, miške žvėrimis sudraskyti išmestus, neatpažin-
tus, per tardymus nukankintus partizanus. Stribų duomenimis, taip buvo
pasielgta su maždaug 70 žmonių.

Lietuvos partizanų vado atminimą puoselėja ir Šimkaičių pagrindinė
mokykla, kuriai 2007 m. spalio 25 d. buvo suteiktas Jono Žemaičio vardas.

GEN. J. ŽEMAIČIO-VYTAUTO KOVŲ ATMINIMO KELIAS

JONAS ŽEMAITIS

Nepriklausomos Lietuvos karininkas Jonas Žemaitis. XX a. 4-ojo deš. pr.

Jonas Žemaitis (iš kairės trečias) prie Karo mokyklos su draugais Petru Ulčinu, Simanu Adamoniu ir Stasiu Zablockiu. Kaunas, 1928 m.

Jonas Žemaitis (1946 m. rugsėjis)

*Jonas Žemaitis (stovi viduryje) sesers Kotrynos Juškienės sodyboje su tėvais ir giminaičiais.
Apie 1939 m.*

MĒNAIČIAI

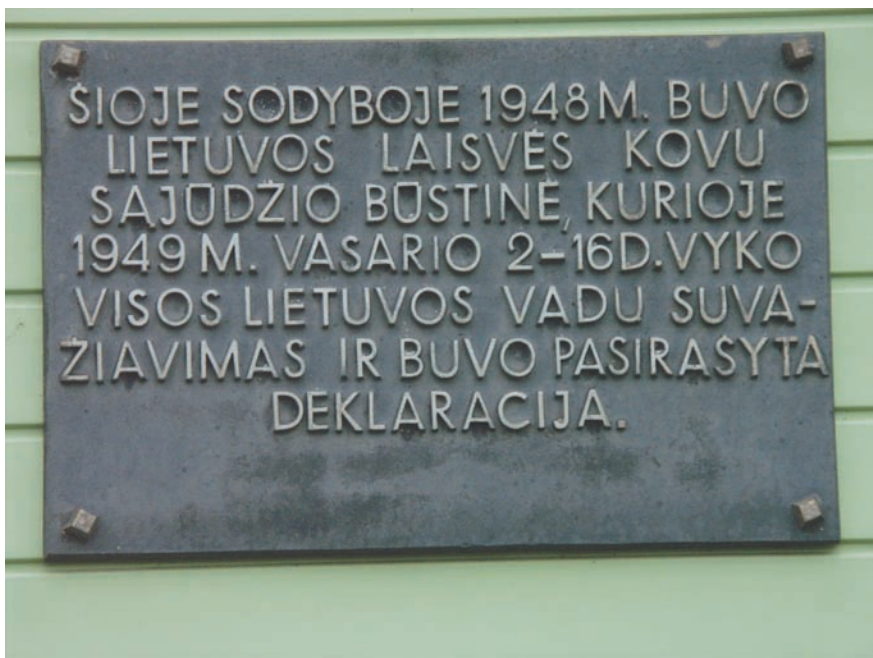
Memorialo dalis, priekyje – Jono Žemaičio kryžius (2008 m. nuotr.)

Sodyba Mėnaičiuose, kur 1949 m. vasarį vyko partizanų vadų suvažiavimas

Mėnaičių memorialas

Mėnaičiai. Paminklinė lenta

Vakarų Lietuvos (Jūros) srities vadovybė. Antras iš kairės LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas gen. J. Žemaitis-Vytautas. Apie 1949 m. (Genocido aukų muziejus). Nuotrauka iš leidinio „Už laisvę ir tėvynę“ (2004 m.)

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDŽIO TARYBOS

A K T A S Nr 1

Remiantis LLKS statuto straipsniu, LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas laisvės kovotojas partizanas V y t a u t a s pakeliamas į laisvės kovotojo partizano g e n e r o l o laipsnį.

Stranius

1. e. LLKS Tarybos prezidiumo
pirmininko p.

Gaidys, Kordis

LLKS Tarybos
nariai

Stakis

*Stipulis
Danavys*

Čadgailis

1949 m. vasario mėn. 16 d.
Okupuotoji Lietuva

LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. aktas dėl partizanų generolo laipsnio suteikimo Jonui Žemaičiui

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos

D e k l a r a c i j a

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba, atstovaudama visas Lietuvos teritorijoje esančias vieningos vadovybės vadovaujamas karines visuomenines grupuotes, būtent:

- a/ Pietų Lietuvos Sritį, savo sudėtyje turinčią Dainavos ir Tauro apygardas,
- b/ Rytų Lietuvos Sritį, savo sudėtyje turinčią Algimanto, Didžiosios Kovos, Vyčio ir Vytauto apygardas,
- c/ Vakarų Lietuvos Sritį, savo sudėtyje turinčią Kęstučio, Prisiškėlio ir Žemaičių apygardas,

tai yra, reikšdama lietuvių tautos valią, pakartodama Vyriausiojo Lietuvos Atstatymo Komiteto 1946.VI.10. Deklaracijoje, BDPS 1947.V.28. nutarimuose ir BDPS Deklaracijoje Nr.2 paskelbtus pagrindinius principus bei juos papildydama nutarimais, priimtais 1949.II.10. BDPS Prezidiumo ir BDPS Karo Tarybos jungtiniame posėdyje, s k e l b i a :

1. LLKS Taryba, remdamasi BDPS Prezidiumo ir BDPS Karo Tarybos jungtiniu posėdžio 1949.II.10. nutarimais, okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujantis politinei ir karinei tautos išsilaisvinimo kovai.

2. LLKS Tarybos ir jos Prezidiumo būstinė yra Lietuvoje.

3. Valstybinė Lietuvos santvarka - demokratinė respublika.

4. Suvereninė Lietuvos valdžia priklauso tautai.

5. Lietuvos valdymas vykdomas per laisvais, demokratiniais, visuotiniais, lygiais, slaptain rinkimais išrinktą Seimą ir sudarytą Vyriausybę.

6. Nuo okupacijos pabaigos ligi susirenkant demokratiniam Lietuvos Seimui, įstatymų leidžiamąją galią turi laikinoji Tautos Taryba.

7. Laikinąją Tautos Tarybą sudaro: visų vieningoje vadovybėje Lietuvoje ir užsienyje kovojančių sričių, apygardų, rinktinių, aukštųjų mokyklų, kultūrinių, religinių organizacijų bei sąjūdžių ir tautos atstovų turinčių politinių partijų atstovai, prisilaikant proporcingo atstovavimo principo.

8. Atstovaujama Nepriklausomybę, ligi susirenkant Seimui, Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas eina LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas.

9. Laikinoji Lietuvos Vyriausybė sudaroma LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininko pavedimu. Vyriausybė atsakinga prieš laikinąją Tautos Tarybą.

10. Lietuvių veiklai užsienyje ir Lietuvos atstatymo darbui koordinuoti LLKS Tarybos Prezidiumas turi LLKS Užsienio Delegatūrą, kuri, bendradarbiaudama su Vakarų valstybėse akredituotais Lietuvos atstovais, sudarinėja komisijas bei delegacijas ginti ir atstovauti Lietuvos reikalus Suvienytų Nacių Organizacijoje, įvairiose konferencijose ir kitose tarptautinėse institucijose.

11. LLKS Užsienio Delegatūros nariai iš savo tarpo išsirenka LLKS Užsienio Delegatūros Pirmininką, kuris skaitomas LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininku Pavaduotoju.

12. LLKS Užsienio Delegatūros nariai laikomi lygiateisiais LLKS Tarybos nariais.

13. Šiai Deklaracijai vykdyti nuostatus leidžia LLKS Taryba.

14. Lietuvos valstybės atstatymas, ligi Seimo bus priimta ir

paskelbta žmogaus laisvės ir demokratijos siekimus atitinkanti valstybės konstitucija, vykdomas pagal šioje Deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922 m. Lietuvos Konstitucijos dvasią.

15. Atstatytoji Lietuvos valstybė garantuoja lygias teises visiems Lietuvos piliečiams, neprasikaltusiems lietuvių tautos interesams.

16. Komunistų partija, kaip diktatorinė ir iš esmės priešinga pagrindiniam lietuvių tautos siekimui ir kertiniam Konstitucijos nuostatai- Lietuvos nepriklausomumui, - nelaikoma teisine partija.

17. Asmenys, bolševikinės arba vokiškosios okupacijos metu išdavę Tėvyną bendradarbiavimu su priešū, savo veiksmais ar įtaka pakenkę tautos išsilaisvinimo kovai, susitepę išdavystėmis ar krauju, yra atsakingi prieš Lietuvos Tėvyną.

18. Konstatuojama teigiama religijos įtaka ugdant tautos moralę ir palaikant jos atsparumą sunkiausių laisvės kovų laikotarpiu.

19. Socialinė globa nėra vien atskirų piliečių ar organizacijų reikalas, bet vienas pirmųjų valstybės uždavinių. Ypatingą globą valstybė teikia išsilaisvinimo kovose nukentėjusiems asmenims ir jų šeimoms.

20. Socialinių problemų racionalus išsprendimas ir krašto ūkinis statymas yra susijęs su žemės ūkiu, miestų ir pramonės reforma, kuri vykdoma pačioje nepriklausomo gyvenimo pradžioje.

21. LLKS Taryba, glaudžioje vienybėje su kovojančia tauta, kviečia visus geros valios lietuvius, gyvenančius tėvynėje ir už jos ribų, pamiršti įsitikinimą skirtumus ir įstingti į aktyvų tautos išsilaisvinimo darbą.

22. LLKS Taryba, prisidėdama prie kitų tautų pastangų sukurti pasaulyje teisingam ir laisvė pagrįstą pastovią taiką, beširėmiančią pilnutiniu įgyvendinimu tikrosios demokratijos principų, išplaukiančių iš krikščioniškosios moralės supratimo ir paskelbtų Atlanto Chartoje, Keturiose Laisvėse, 12-je Prezidento Trumano Punktų, Žmogaus Teisių Deklaracijoje ir kitose teisingumu ir laisvės deklaracijose, prašo visą demokratinį pasaulį pagalbos savo tikslams įgyvendinti.

Okupuotoji Lietuva
1949.II.16.

Ulytante

LLKS Tarybos Prezidento Pirmininkas

Jaušda
Larisa

LLKS Tarybos
nariai:

Manu
Valdis

Uspal
Dauvas
Ladgaila

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) 1949-02-16 deklaracija,
priimta partizanų vadų suvažiavime, vykusiame Mėnaičių k., Radviliškio r.
(Lietuvos ypatingasis archyvas, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3 T. 10, l. 227)

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJUDŽIO
S T A T U T A S

178.

BENDRIEJI NUOSTATAI

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjudis ir jo tikslas

1. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjudis/LLKS/ yra karinė visuomeninė ~~organizacija~~ savanorių organizacija, tvarkoma šio statutu.
2. Sąjudis iki paskutinės išsilaisvinimo kovos veikia slaptai, karo stovyje.
3. Sąjūdžio tikslas yra atstatyti laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvos respubliką.
4. Siekdamas šio didžiojo tikslo, sąjudis savo egzistenciją grindžia savo narių, dalyvių ir visų lojalių Lietuvos piliečių gera valia, vieningomis pastangomis, tinkamo lygio organizuotumu, pasiaukojimu ir sąmoninga bei griežta drausme.
5. Sąjūdžio šūkis: "Atiduok Tėvynei, ką privalai!".

Sąjūdžio uždaviniai.

6. Sąjudis:

- 1/ kovoja su okupantų ir savo parsidavėlių kraštui pragaištinga dvasia ir veikla, slopindamas okupantų ir parsidavėlių pastangas naikinti bei grobti krašto gyvasias jėgas, dvasines vertybes ir ūkines gėrybes;
- 2/ organizuoja, rengia ir saugo sąjūdžio narius, dalyvius bei visas kitas krašto gyvasias jėgas, dvasines vertybes ir ūkinių gėrybių išteklius lemiamam išsilaisvinimo kovos ruožtui;
- 3/ lemiamuoju išsilaisvinimo kovos momentu laikinai perima į savo rankas krašto karinę ir civilinę valdžią;
- 4/ auklėja bei stiprina sąjūdžio narių, dalyvių ir v visuomenės Tėvynės meilę, atsparumą, išsilaisvinimo kovos dvasią bei pasiryžimą laimėti ir siekia, kad kiekvienas Lietuvos pilietis įneštų kuo didžiausią savo įnašą krašto išsilaisvinimo kovon;
- 5/ ugdo lietuvių tautišką susipratimą, nepriklausomybės troškimą, valstybiškumą, kultūrą, dorovę, darbštumą, vieningumą, iniciatyvą ir narsumą;
- 6/ per spaudą / laikraščius, atsišaukimus ir kitus leidinius / ir gyvu žodžiu informuoja visuomenę apie esamą vidaus ir tarptautinę karinę ir politinę padėtį,

*Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio statutas (1949 m. vasario mėn.), 1953-11-05 rastas
Lapgirinės miške, bidone su kitais J. Žemaičio partizanų dokumentais
(maširaštis, 10 l.; LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3 T. 12, l. 57-66)*

LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDŽIO BAUDŽIAMASIS
S T A T U T A S

Bendroji dalis.

1. Kiekvienas asmuo, Lietuvos ar svetimoms valstybėms piliėtis, veikia prieš lietuvių tautos interesus arba savo veiksmais daro ypatingą žalą lietuvių tautos dvasiniams vertybėms ar materialinėms gėrybėms. Yra b a u d ž i a m a s.

2. Bausmių rūšys:

a/ ispyjimas b/ mirties bausmė.

3. Kas nusikalta šnipinėjant Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio veiklą ir surinktas žinias teikia okupacinės valdžios organams arba kitais kokiais nors būdais sąmoningai kenkia laisvės kovos sąjūdžiui,

tas yra baudžiamas m i r t i e s bausme.

Pastaba: jei turi, konfiskojama turto dalis.

4. Kas nusikalta su ginklu ar be ginklo, pavieniui ar gaujoj, daro apipilėjimus, tas yra baudžiamas mirties bausme.

Pastaba: jei turi, konfiskojama turto dalis.

Pastaba II: jei plėšikauja nepilnametis, kuriam nesukako 18 metų, tai jis, jei turi ginkla nuginklojamas ir perduodamas globoti jo artimiesiems.

5. Okupacinės valdžios pareigūnas, šiauriai vykdas okupacinės valdžios priemonės, nukreiptas prieš vietos gyventojus, yra baudžiamas mirties bausme.

Pastaba: jei turi, konfiskojama turto dalis.

6. Kas nusikalta, iškeršto arba savanaudiškumo būdais, iskundinėjus gyventojus okupacinės valdžios organams, kai dėl jo iskundimo nemažiau kaip du gyventojai buvo ar yra kalinami arba ištrepti, tas baudžiamas mirties bausme.

Pastaba: jei turi, konfiskojama turto dalis.

7. Kas naudodamasis savo padėtimi sąmoningai stengiasi išrauti iš Lietuvos širdies tautinę sąmonę ir iskielpti jam nutautinimo dvasią, tas baudžiamas mirties bausme.

Pastaba: jei turi, konfiskojama turto dalis.

*Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Baudžiamasis statutas (1949 m. spalio 11 d.),
rastas 1953-11-05 Lapgirinės miške kartu su kitais partizanų dokumentais
(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3 T. 12, l. 73)*

ŠILUVA

Koplytstulpis gen. J. Žemaičiui Šiluvoje. Aut. tautodailininkas Adolfas Turauskas, 1996 m.

J. Žemaičio bareljefas (2008 m. nuotr.)

Paminklinis akmuo nukankintiems Šiluvos apylinkių partizanams prie išlikusių kalėjimo pastatų, Šiluva, 1996 m. (2008 m. nuotr.)

Paminklinio akmens fragmentas. Šiluva

TĖVIŠKĖ

Tėviškėje su tėvais ir šeima. J. Žemaitis dešinėje. Kiaulininkai, apie 1938–1939 m.

Partizanų vado tėviškės sodybviетę rodo buvęs Žemaičių kaimynas Antanas Stasaitis. Kiaulininkai (2008 m. nuotr.)

Doc. R. Batūra ir A. Stasaitis nustato J. Žemaičio namo vietą

J. Žemaičio tėviškės – memorialo vizija

VIRTUKAI

*Paminklas žuvusiems partizanams 1945 m. liepos 22 d. kautynėse Virtukų miške atminti
(2008 m. nuotr.)*

Paminklo fragmentas

Paminklo fragmentas

GINKLUOTĖS
VIRŠININKAS
IR
BETYGALOS BŪRIO
VADAS
PETRAS
MARKEVIČIUS
PRANCKUS
G. 1912 M.
ŪKIO DALIES
VIRŠININKAS
BRONIUS
ROŽANSKAS-RAINYS
G. 1912 M.
SANITARINIO
POSKYRIO VIRŠININKĖ
JANINA ČEPAITĖ
ŽIBUTĖ
G. 1922 M.
RYŠININKĖ
JANINA
ELZBERGAITĖ-LELIJA
G. 1925 M.

Paminklo fragmentas

RASEINIAI

J. Žemaičio vadavietės maketas Raseinių krašto istorijos muziejuje

Daiktai iš gen. J. Žemaičio vadavietės Šimkaičių miške. Raseinių krašto istorijos muziejus

Paskutinės gen. J. Žemaičio vadavietės Šimkaičių miške (Jurbarko r.) maketas (1995 m., aut. J. Blaževičius). Raseinių krašto istorijos muziejus (2008 m. nuotr.)

GIEGIAI

*Partizanų vadų pasitarimo 1947 m. gegužės 20–25 d. vieta Paupio miške prie Giegių kaimo.
Čia Jungtinės Kęstučio apygardos vadu buvo išrinktas J. Žemaitis (2008 m. nuotr.)*

Koplytstulpis kovų ir aukų atminimui gretimame Paupyje

ŠIMKAIČIAI

Kariūnai prie gen. J. Žemaičio-Vytauto vadavietės Šimkaičių miške (2008 m. kovas)

Pagerbiamas gen. Jono Žemaičio-Vytauto atminimas (2008 m. nuotr.)

Gen. J. Žemaičio vadavietės bunkerio anga

Projek t a s .

Dr - l.

LLKS
DRAUSMĖS STATUTAS

Parengė
N V V i l t i s

1 9 5 1 m. Gruodis .

LLKS Drausmės statutas. Projektas.

Parengė Viltis. 1951 m. gruodis (8 mašinr. p.). Nemuno srities partizanų vado S. Staniškio 1952-08-25 išsiųstas J. Žemaičiui tekstas, paimtas 1953-05-30 Šimkaičių miško bunkeryje suimant J. Žemaitį (LYA, f. K-1, apr. 58, b. 33960/3 T. 10, l. 15-23, 30, 4)

LLKS DRAUSMĖS STATUTAS

I. Bendrybės.

1. Partizaninė drausmė yra geras žinojimas ir griežtas, tikslus bei sąmoningas Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio įstatų, statutų, instrukcijų ir viršininkų įsakymų vykdymas, nežiūrint nei asmeninės naudos, nei pavojaus gyvybei.

2. Partizaninė drausmė įpareigoja kiekvieną laisvės kovotoją partizaną sąžiningai eiti ne tik laisvės kovotojo, bet ir visas kitas tauraus piliečio pareigas.

3. Visi mažesnieji nusižengimai, už kuriuos netraukiamo teisman, yra drausmės nusižengimai. Drausmės nusižengimai baudžiami viršininkų galia.

4. Jeigu yra padarytas nusižengimas, viršininkas neturi teisės nebausti.

5. Jeigu prasižengimas yra padarytas kelių asmenų, tai jie visi turi būti nubausti.

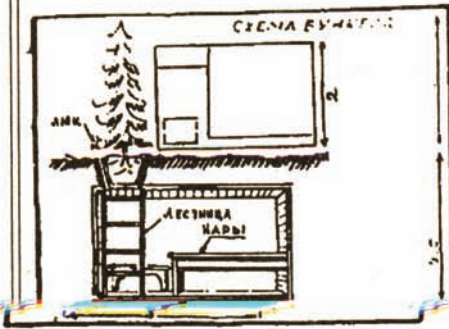
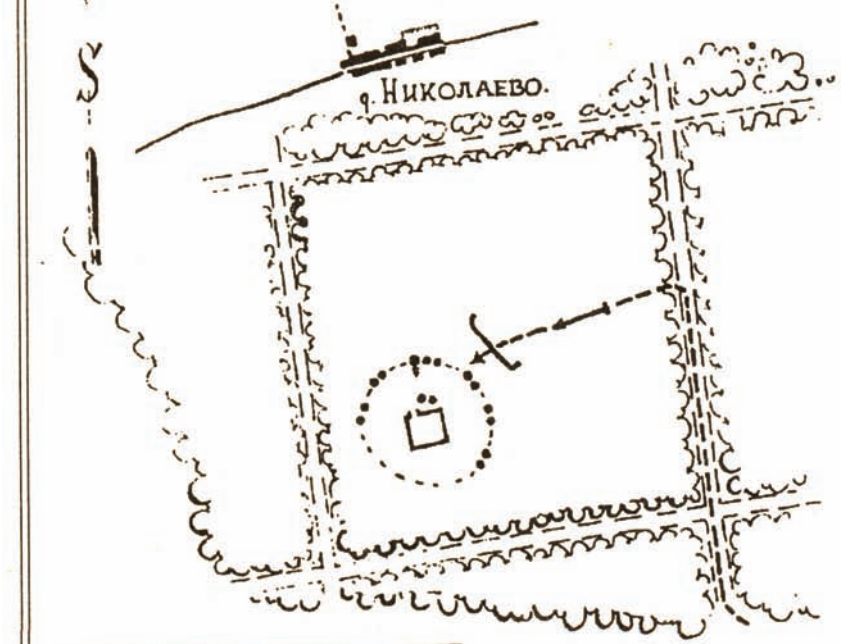
6. Jeigu yra padarytas nusižengimas, už kurį kaltininkas gali būti traukiamas teismo atsakomybėn arba nubaustas drausmės būdu - viršininkase elgiai savo nuožiūra, kaltininką traukia teisman arba baudžia drausmėstvarka.

7. Jeigu viršininko įsakymas yra aiškiai nusikalstamas, prieštarauja Sąjūdžio dvasiai bei humaniškumo taisyklėms, kovotojas gavęs tokį įsakymą turi tuojuo pranešti kitam viršininkui, kad ir netiesioginiam, ir tik šiam jį patvirtinus, vykdo.

Сов. секретно

СХЕМА
ДЕЙСТВИЙ ВОЙСКОВОЙ ГРУППЫ ПО ЗАХВАТУ
"ЖЕЛВАЙЦА"

30.05.1953 г.

Жотольник 4 упр. МВЗ Литовской ССР
Рассланас

Gen. J. Žemaičio bunkerio Šimkaičių miške 1953 m. gegužės 30 d. šturmo schema, planas ir pjūvis. Sudarė LSSR MVD 4-osios valdybos viršininkas P. Raslanas

Šimkaičių Jono Žemaičio pagrindinės mokyklos salėje minint 99-ąsias gimimo metines (2008 m. nuotr.)

Atsiminimais dalijasi J. Žemaičio dukterėčia Aušra Vilkienė

VILNIUS

*KGB rūmai – J. Žemaičio kalinimo vieta.
Genocido aukų muziejus. 2008 m.*

Paskutinė Jono Žemaičio nuotrauka KGB kalėjime (1953 m.)

Buvusio KGB vidaus kalėjimo 1-oji kamera, skirta Jono Žemaičio-Vytauto ir Adolfo Ramanausko-Vanago atminimui. Jono Vaitkaus nuotrauka. Genocido aukų muziejus

Garbės sargyba KGB vidaus kalėjimo 1-ojoje kameroje 2002 m. lapkričio mėnesį vykusio minėjimo metu. Jono Vaitkaus nuotrauka. Genocido aukų muziejus

*„Mes nemirė“ – LLKS spausdintas poezijos ir prozos rinkinys (1952 m., 48 p.),
paimtas Šimkaičių miško bunkeryje suimant J. Žemaitį ir kitus
(LYA, f. K-1, apr. 58, b. 33960/3 T. 10, l. 58, 55)*

Apybraiža apie pagrindžio organizacijos 11111 B&PS sužlugtumo mi pastaropo meto

- Yra: 1. Pagrindžio organizacijos stovis B&PS sužlugtumo momentu (1948. V)
2. Pastangos atkurti pagrindžio centralizacips. VLKSO ir naujais pagurdamis atkurto stov B&PS vy. vadovybes versla (1948. VI - 1949. II. 10).
3. Naujai atkurtojo B&PS Prezidiumo ir Tarybos bendras posedis. Pagrindžio organizacijos paradriniuo parvartimas. LLKS Tarybos posidis (1949. II. 10-23).
4. LLKS versla (1949. II. 23 - 1953. V. 30).

Pastaba: Tente naudojami šie sutrumpinimai:

- Pietų Lietuva	Pi-mas	- Prezidiumas
- Vakarų Lietuva	P-vas	- Pirmininkas
- Rytų Lietuva	B&PS	- Bendras Demokratinis Sąjūdis
- vyriausia, -s	VLKSO	- Vieninga Kairioji Kūno Sąjūdžio Organizacija
- vadovybė	LLKS	- Lietuvos Kairioji Kūno Sąjūdis
- srutis	S-dis	- sąjūdis
- apygarda	st.	- skyrtas
- rinktinė	v-vas	- visiškininkas
- organizacinis	rs.ig.	- ryšių igaliojimas
- vienetas	rsn.	- ryšinių vas
- slaptovardis	pagr.	- pagrindis
	ryt.	- rytai
	st.	- stabas

1. Momentu, kada mano kurtimo mis žitovoms iš pagrindžio kuros arenos išnyko paskutinis senosio B&PS Pi-mo

ATMINIMO ĮAMŽINIMAS

1997 m. vasario 14 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu Nr. 1205 J. Žemaitis buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus pirmojo laipsnio ordinu

NATO šalių atstovų delegacija prie gen. J. Žemaičio paminklo Vilniuje. 2008 m.

*Paminklas J. Žemaičiui, atidengtas Palangoje 2004 m. lapkričio 28 d.
Skulptorius Jonas Jagėla*

*Lietuvos karo akademijoje ant ramovės sienos atidengtas gen. Jono Zemaičio bareljefas.
2009 m. kovas. Skulptoriai Liutauras Serapinas ir Mindaugas Būga*

Jono Žemaičio atminimo įamžinimas

- 1991 m. rugpjūčio 22 d. Lietuvoje nutraukus LSSR KGB padalinio veiklą ir Lietuvos Respublikos valdžios institucijoms perėmus KGB archyvus, J. Žemaičio byla tapo prieinama tyrėjams. Išryškėjo ir jo vaidmuo partizaniniame laisvės kare.
- 1995 m. paskelbta N. Gaškaitės studija „Partizanų vadas Jonas Žemaitis“ (1-oji, trumpesnioji, redakcija; didelė monografija „Žuvusiųjų prezidentas“, išleista 1998, 2005, 2007 m.).
- 1995 m. apie J. Žemaitį sukurtas dokumentinis televizijos filmas „Ketvirtasis prezidentas“ (E. Ignatavičius, J. Sabolius).
- 1996 m. Šiluvoje pastatytas koplytstulpis J. Žemaičio atminimui įamžinti (tautodailininkas A. Turauskas).
- 1997 m. vasario 14 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu J. Žemaitis apdovanotas Vyčio kryžiaus I laipsnio ordinu.
- 1998 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu J. Žemaičiui pripažintas dimisijos brigados generolo laipsnis.
- 1998 m. lapkričio 20 d. krašto apsaugos ministras Lietuvos karo akademijai suteikė generolo Jono Žemaičio vardą.
- 1999 m. sausio 12 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą „Dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“ ir paskelbė šią deklaraciją Lietuvos Respublikos teisės aktu.
- 1999 m. vasario 16 d. prie Krašto apsaugos ministerijos Vilniuje atidengtas paminklas generolui J. Žemaičiui (skulptorius G. Lukošaitis, architektas M. Mačiulis).
- 2004 m. lapkričio 28 d. atidengtas paminklas J. Žemaičiui jo gimtinėje, Palangoje (skulptorius J. Jagėla).
- 2007 m. spalio 25 d. J. Žemaičio vardas suteiktas Šimkaičių pagrindinei mokyklai (Jurbarko r.).
- 2009 m. kovo mėn. Lietuvos karo akademijoje ant ramovės sienos atidengtas gen. Jono Žemaičio bareljefas (skulptoriai L. Serapinas ir M. Būga)

Šaltiniai ir literatūra

Lietuvos ypatingasis archyvas, f. K-1, ap. 58, b. 33960/3 T. 1–13 ir sekamoji byla (J. Žemaičio ir jo bendražygių bylos).

Anušauskas A. Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais. V., 1996.

Gaškaitė N. Partizanų vadas Jonas Žemaitis. Laivės kovų archyvas. 13 t., 1995.

Gaškaitė N. Pasipriešinimo istorija. 1944–1953 m. V., 1997, 2006.

Gaškaitė-Žemaitienė N. Žuvusiųjų prezidentas. Jono Žemaičio biografija. V., 1998, 2005, 2006.

Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B. Lietuvos partizanai 1944–1953 m. Kaunas, 1996.

Girdzijauskas P. Kovos tikslas – Laisvė ir Nepriklausomybė. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio ginkluoto pasipriešinimo pabaigą ir J. Žemaičio paėmimo nelaisvėn 50-metį minint. Laisvės kovų archyvas. 35 t., p. 1062–131, 2003.

Girdzijauskas P. Gen. J. Žemaičio gyvenimo ir kovų biografija. Kardas, 2004.

Ignatavičius E. Ketvirtasis Lietuvos prezidentas? Dienovidis, 1995, Nr. 3, 4, 5, 12, 13; Aitvarai. Simono Stanevičiaus bendrijos metraštis. 6. K., 1998, p. 8–32.

Kasparas K. Lietuvos karas. K., 1999.

Kęstučio apygardos partizanai. Aitvarai. Simono Stanevičiaus bendrijos metraštis. K., 1998.

Kęstučio apygardos partizano Bruklis dienoraštis. Tada, kai žuvom dėl Tėvynės. K., 1996, p. 162–253.

Kuodytė D. Jungtinės Kęstučio apygardos kūrimas (dokumentų rinkinys). Laisvės kovų archyvas. 12 t. K., 1994, p. 5–64.

Laisvės kovos 1944–1953 metais. Sudarė D. Kuodytė, A. Kašėta. Lietuvos kovų ir kančių istorija. K., 1996.

Matusevičius J. Jurbarko apylinkių partizanai. V., 1996, p. 200–225.

Partizanai apie pasaulį, politiką, save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijų. Sudarė N. Gaškaitė-Žemaitienė. V., 1998.

Partizanų atsiminimai//Aitvarai. 6. K., 1998.

Pocius M. Antisovietinis ginkluotas pasipriešinimas Lietuvoje 1944–1953 m.: represinių struktūrų nuostoliai ir civilinių gyventojų netektys//Lietuvos istorijos metraštis 1997 metai. V., 1998.

Steponaitis V. Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje. K., 1998.

Stoškus A. Vadžgirys. K., 2006.

Tininis V., Komunistinio režimo nusikaltimai Lietuvoje 1944–1953 m. I–II t. V., 2003.

Žemaitis J.-Vytautas. Apybraiža apie pagrindžio organizaciją nuo BDPS sužlugimo iki pastarojo meto. Laisvės kovų archyvas. 7 t., K., 1993, p. 73–83.

Sutrumpinimai

- BDPS – Bendras demokratinio pasipriešinimo sąjūdis
CK – Centro komitetas
JKA – Jungtinė Kęstučio apygarda
KGB – Valstybės saugumo komitetas (rus. *Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti*)
LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
LLA – Lietuvos Laisvės Armija
LLKS – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis
LKA – Laisvės kovų archyvas
LKP(b) – Lietuvos komunistų partija (bolševikų)
MGB – Valstybės saugumo ministerija (rus. *Ministerstvo gosudarstvennoj bezopasnosti*)
MTS – Mašinų traktorių stotis
MVD – Vidaus reikalų ministerija (rus. *Ministerstvo vnutrennich del*)
NKVD – Vidaus reikalų liaudies komisariatas (rus. *Narodnyj komisariat vnutrennich del*)
PA – Prisikėlimo apygarda
VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas
VLKSO – Vieningos laisvės kovos sąjūdžio organizacija
VRM – Vidaus reikalų ministerija

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Romas Batūra

LIETUVOS LAISVĖS KOVŲ VIETOS

II knyga

Partizanų generolas Jonas Žemaitis

Pilietinio patriotinio ugdymo medžiaga

Atsakingoji redaktorė doc. dr. Audronė Petrauskaitė

Kalbos redaktorė Nijolė Andriušienė

Maketavo Dalia Žukaitienė

Viršelio dizainerė Laima Adlytė

2009-01-15. Tiražas 500 egz. Užsakymas Nr. GL-20.

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius

Spausdino Lietuvos kariuomenės karo kartografijos centras,
Muitinės g., Domeikava, LT-54359 Kauno r.